

ԱՐԶԱԳԱՆԳ

ARTZAKANK - ECHO

Bimestriel bilingue publié à Genève

JUILLET - AOÛT 2019

N° 223

NOUVEAU DÉPART DANS LES RELATIONS ENTRE L'ARMÉNIE ET LA DIASPORA

Բովանդակություն

- Էջ 7 - Յենրիկին կեցուածքը ...
- Էջ 8 - Թուրքիայում միջնադարեան հայկական ամրոցը ոչնչացման եզրին
- Էջ 9 - Արամ Ա. հիւսիսային Կիպրոսի Մակարայ վանքին մէջ - Ազատագրուած տարածքներու զարգացումը՝ ենթակառոցներու վերականգնումով
- Էջ 13 - Ձախիկներ եւ ծախակողմեաններ
- Էջ 15 - Արի քարանձաւներ տեսնելու
- Էջ 18 - Աղբբեշանցիների հերթական զաւեշոյը
- Էջ 19 - Ի՞նչ ձեռքբերումներ ունեցաւ «Ոսկի Ծիրան»ը
- Էջ 20 - Մատենադարանում ցուցադրում են հնատիպ գրքեր
- Էջ 22 - Ժընեւ և Լեման շրջակի Սուրբ Յակոբ Եկեղեցոյ լուրեր

Sommaire

- P. 2 - Les nouvelles du Centre arménien de Neuchâtel
- P.3 - Salon International du Livre 2019 - Stand Arménie - Hayastan
- P. 4 - Interview avec Ara Krikorian
- P. 5 - Le président Armen Sarkissian a reçu le "Prix de la Fondation" 2019 du Forum Crans Montana
- P. 6 - Gaïdz Minassian: "Le problème avec les organisations de la diaspora c'est qu'elles n'ont pas une approche pan-arménienne"
- P. 10 - Diana Apar: Son arrière-petite-fille veut lui rendre justice
- P.11 - Noa-Noah d'Areni primé d'une médaille d'or au concours DWVA
- P. 12 - Rencontres solidaires en Arménie: Apprentissage et intégration
- P. 14 - L'Arménie aux yeux des journalistes suisses - Offrir un rosier pour le futur en souvenir du passé
- P. 17 - L'ONU envoie une lettre percutante à la Turquie
- P. 20 - Dilijan accueille le "Sommet des Idées"
- P. 23 - Nouvelles de l'Ecole Topalian
- P. 24 - Nouvelles de l'UAS

(Crédit photo: Asbarez.com)

Après plusieurs mois de suspense, le nom du Haut-commissaire aux Affaires de la Diaspora a été dévoilé le 14 juin dernier. Il s'agit de l'ancien maire de la ville de Glendale (Etats-Unis) Zareh Sinanyan, qui a été nommé à ce poste par un décret du Premier ministre Nikol Pashinyan. Quelques jours plus tard, Sara Anjangolian a été nommée directrice du bureau du Haut-commissaire aux Affaires de la Diaspora.

Malgré l'importance que revêt la création du bureau du Haut-commissaire aux Affaires de la Diaspora, dépendant directement du Premier ministre, ces nominations n'ont occupé l'actualité arménienne que pendant une courte période laissant leur place à d'autres sujets brûlants tels la polémique autour de la Cour constitutionnelle et la réforme du système judiciaire, la situation écologique du lac Sevan, la problématique du système des transports et le nombre élevé des accidents de la circulation, etc.

L'annonce, à la fin de l'année passée, de la dissolution de l'ancien ministère de la Diaspora avait fait couler beaucoup d'encre et suscité des débats passionnés dans la diaspora. La nomination de ces deux hauts-fonctionnaires issus de la diaspora, chargés de coordonner les relations entre l'Arménie et les communautés dispersées à travers le monde constitue sans doute un tournant dans l'évolution de ces relations. L'accès par Sinanyan à ce poste à grande responsabilité a été largement salué même si certains observateurs se sont montrés sceptiques quant à la capacité d'un Arménien de la diaspora américaine de comprendre>>>>

Avec les compliments de
TAVITIAN
Atelier de sertissage

TAVITIAN S.A. - 18, ch. des Aulx - 1228 Plan-Les-Ouates - Téléphone 022 346 93 02 - Fax 022 346 93 04
tavitian@bluewin.ch

NOUVEAU DÉPART DANS LES RELATIONS ENTRE L'ARMÉNIE ET LA DIASPORA

»»» les questions qui préoccupent les diasporas en France, en Turquie, en Iran ou en Russie.

Né à Erevan, Zareh Sinanyan a quitté l'Arménie en 1988 avec sa famille pour les Etats-Unis, où il a étudié l'histoire et les sciences politiques ainsi que le droit. Il a été élu maire de la ville de Glendale en Californie à deux reprises (2013 et 2017) et a quitté son poste de membre du Conseil municipal de cette ville pour entrer dans ses nouvelles fonctions en Arménie. Il parle couramment l'arménien, l'anglais, le russe et dans une certaine mesure l'espagnol.

Sara Anjargolian, quant à elle, est née à Londres et a fait ses études aux Etats-Unis. Diplômée en sciences politiques et en droit, elle travaille et vit en Arménie depuis plusieurs années. Co-fondatrice et directrice exécutive de *Impact Hub Yerevan*, elle est également juriste et journaliste multimédia.

Peu de temps après sa nomination, Zareh Sinanyan a annoncé aux représentants des médias qu'il avait déjà élaboré le programme stratégique de la structure d'une cinquantaine de personnes dont il assurerait la direction.

Le Haut-commissaire a déclaré qu'il commencerait par le travail avec la communauté arménienne de Russie qui est la plus grande et la plus dispersée géographiquement. «*Elle est la plus liée à l'Arménie tant psychologiquement que physiquement et peut représenter non seulement le plus grand potentiel mais aussi apporter le plus de dividendes à l'Arménie.*» a-t-il souligné.

En réponse à une question sur les tâches qui lui ont été confiées par le Premier ministre, M. Sinanyan a indiqué que le défi le plus important était de renforcer et d'améliorer les liens avec la diaspora. Pour cela, «*je souhaite mieux connaître la diaspora, me rendre sur place physiquement et comprendre ce qui s'y passe. (...) Il est également nécessaire de promouvoir le rapatriement*» a-t-il ajouté.

Selon M. Pashinyan, son gouvernement cherchera à accroître la participation de la diaspora à la vie économique, sociale et même politique de l'Arménie. Les attentes sont grandes par rapport à la mise en œuvre de cette nouvelle politique à l'égard de la diaspora qui aussi veut s'investir davantage dans la mère patrie. ■

M. S.

LES NOUVELLES DU CENTRE ARMÉNIEN DE NEUCHÂTEL

Depuis qu'il a vu le jour en février dernier, le Centre arménien de Neuchâtel (CAN), dont la mission principale est de transmettre la culture arménienne, ne cesse de se diversifier à travers les événements qu'il organise et les cours qu'il dispense.

En effet, le CAN a mis en place des cours de danse traditionnelle pour enfants et adultes. Trois fois par mois, durant deux heures, les élèves se retrouvent à la salle de la Chapelle de la Maladière (Neuchâtel) autour de véritables professionnels, formés en Arménie. Les cours ont déjà été donnés par Hovan Dachtoyan, fondateur du collectif *Shavigh* et voyageur infatigable, qui ambitionne de faire connaître aux Arméniens du monde entier les mouvements des danses *Azgakrakan*. Lui succéda Sona Andreasyan, membre du *Karin Folk Dance Group* et également photographe, venue spécialement en Europe pour présenter une exposition autour des danses traditionnelles arméniennes.

Grâce à l'implication de ces enseignants passionnés, le CAN, ses membres et ses élèves, ont pu prendre part au flash mob mondial *Ari Pari Qochari* (Dansons le Qochari), qui a eu lieu le 25 mai 2019 (<http://www.aripariqochari.com>).

La danse à Neuchâtel n'est pas réservée aux seuls Arméniens. De nombreux suisses se sont pleinement investis, et leur intérêt pour la culture arménienne les a menés à la Terre de Noé.

Pour information, les cours ne sont pas dispensés pendant l'été. Ils reprendront en septembre 2019.

Toute personne qui souhaite partager sa passion de la danse ou même de la musique arménienne, peut contacter le Centre, sans-cesse en quête de nouveaux enseignants et de nouvelles activités à proposer. Et pour les curieux qui veulent en savoir davantage sur le CAN, celui-ci est présent sur les réseaux sociaux. Ses membres répondent également à vos questions par mail: centreamenien.ne@gmail.com. ■

ԱՐԶԱԿԱՆԿ www.artzakank-echo.ch

Rue de la Terrassière 58 - 1207 GENEVE-SUISSE
Tél. +41(0)78 892 93 31 - artzakank@yahoo.com

Responsable de publication: Maral Simsar
Prix d'abonnement annuel: CHF 30.- (6 numéros)
CCP 12-17302-9 - IBAN CH-07 0900 0000 1201 7302 9

PREMAT S.A.

IMPORT & EXPORT

9, RUE DES ALPES

CH - 1201 GENEVE

TEL. 022 731 69 35

SALON INTERNATIONAL DU LIVRE 2019 STAND ARMÉNIE - HAYASTAN

Placé sous le thème "**Arménie: de l'héritage soviétique à la révolution de velours, la construction de l'État de droit**", le stand Arménie-Hayastan du Salon international du livre de Genève a accueilli 5 jours durant (du 1er au 5 mai 2019) auteurs, conférenciers et passionnés de lecture autour d'un programme riche et varié. Cet événement culturel organisé par la Fondation Hagop D. Topalian en partenariat programmatique avec l'Association Hyestart est le rendez-vous annuel incontournable d'un public intéressé par la découverte, le partage et les rencontres. La réussite de l'évènement repose sans doute sur la qualité des conférences proposées et animées de main de maître par le modérateur-conférencier Alain Navarra-Navassartian, cofondateur et président de Hyestart.

Cette année marque le 150e anniversaire de la naissance du poète, écrivain, traducteur et publiciste Hovhannes Tumanyan. À cette occasion, le stand Arménie-Hayastan a proposé une lecture publique de quelques-uns de ses contes en français, tirés de *Contes populaires d'Arménie d'après l'œuvre de Hovhannes Tumanyan*, présenté par Astrig Marandjian et Frédéric Lapeyre. La lecture fut animée par des marionnettes et le doudoukiste Artavazd Khachatryan, au grand bonheur des enfants.

Plusieurs livres parus ces derniers temps ont été présentés et dédiés par leurs auteurs: *Le Sillon* de Valérie Manteau, enquête sur le journaliste assassiné Hrant Dink; *The Armenian Genocide: Prelude and Aftermath. As reported in the U.S. press* présenté par le Père Vahan Ohanian, co-auteur avec Ara Kétibian des recueils (3 volumes d'une série de 10 à paraître) rédigés à partir des articles sur le Génocide des Arméniens publiés dans la presse américaine de 1890 à 1922; *Mémoires d'un orphelin arménien* de Karnig Panian, abordant le thème de la turquification des orphelins arméniens et du rôle de l'orphelinat d'Aintoura au Liban, présenté par le traducteur de l'ouvrage Chant Marjanian; *La mémoire éclatée* de Daniel Garabédian; *Complicité de génocide* de Jürgen Gottschlich, traitant du rôle de l'Allemagne dans l'anéantissement des Arméniens, présenté par son éditeur français; *La fin de l'Arménie*

ottomane (dernier volume d'une quadrilogie), d'Onnik Jamgocyan; *Journal d'un militant* de Ara Krikorian (voir interview p. 4); *L'Arménie, fille de l'Ourartou* de Maxime Yevadian; *Arménie, chronique de la IIIe République* de Vahé Ter Minassian; *Martin de Gumri* de Pascal Maguesyan, histoire de Martin Pachayan, rescapé du séisme de 1988, amoureux de la langue française; *La ville en fuite* de Jean-Chat Tecgyozyan, un roman frénétique et innovant qui se passe à Erevan; *One person died* d'Alina Mnatsakanian; *Les galaxies Markarian* de Taline Ter Minassian, récit d'aventures à mi-chemin entre enquête policière et histoire d'espionnage. Ces ouvrages ainsi que de nombreux autres livres étaient proposés à la vente sur le stand.

Par ailleurs, Alain Navarra-Navassartian a présenté des conférences traitant des thèmes de grand intérêt et d'actualité tels que *Orient rêvé, Orient réel*; *Une minorité en Turquie: Les Arméniens*; *L'héritage soviétique et l'Arménie contemporaine et ses possibilités touristiques*. Il a en outre rendu hommage à Anahit Ter Minassian, historienne, spécialiste des questions arméniennes contemporaines, décédée il y a quelques mois. Le politologue et spécialiste du Caucase Gaïdz Minassian, quant à lui, a parlé des changements apportés par "la révolution de velours" en Arménie (voir p. 6).

L'espace restauration géré avec amour par Annie Mesrobian et son équipe a servi de point de rencontre entre auteurs, conférenciers et visiteurs. Cet espace convivial leur a permis notamment de poursuivre les échanges passionnants sur les thèmes abordés tout en savourant des spécialités succulentes.

Un grand merci à la Fondation Hagop D. Topalian qui assure depuis plusieurs années et avec le concours des organisations partenaires la tenue de ce stand, un grand support pour la promotion de l'histoire et de la culture arménienne. Le prochain rendez-vous de cette manifestation genevoise est prévu pour fin octobre 2020. ■

M.S.

(Crédit photos: Maral Wurry)

INTERVIEW AVEC ARA KRİKORIAN

"Actuellement le défi numéro un pour les Arméniens est le renforcement de l'Arménie sur les plans politique, militaire, économique et social"

Militant de la cause arménienne en France depuis plus de 40 ans, Ara Krikorian est l'auteur de plusieurs ouvrages dont *Justicier du génocide arménien. Le Procès de Tehlirian*, Paris 1982; *Dictionnaire de la cause arménienne*, Paris, 2002; *Christapor Mikaélian et le sultan turc* (2 vol.), Paris, 2015. En mai dernier, au Salon international du livre de Genève il était venu présenter son dernier livre, *Journal d'un militant*, Kirk Publishing*, Paris 2018, le premier tome du journal qu'il a tenu pendant quarante ans, relevant les événements qui ont jalonné l'histoire de la communauté arménienne de France.

En profitant de sa présence à Genève, Artzakank a réalisé cet entretien avec lui.

Entré très jeune dans les rangs de la FRA (Fédération Révolutionnaire Arménienne) en France, vous avez occupé des postes à responsabilité dans ce parti et avez été un militant de la cause arménienne pendant plus de 40 ans. Le premier tome de votre journal couvre la période de 1971 à 1991, des années qui se sont caractérisées par le combat pour la reconnaissance du génocide, la montée de la violence politique, et finalement l'indépendance de l'Arménie. Comment avez-vous vécu ces temps tumultueux?

Je suis entré en 1966 dans la FRA, mais en réalité, je n'ai pas eu de très hautes responsabilités au sein du parti. Il est vrai que j'ai été au comité central pour l'Europe occidentale à deux reprises pendant respectivement 3 et 8 mois mais j'ai plutôt été un membre, un militant modeste d'abord et ensuite beaucoup plus engagé du CDCA (Comité de défense de la cause arménienne), une émanation de la FRA créée en 1965. En tant que jeune membre de Nor Seround (branche jeunesse de la FRA), on m'a demandé d'être le représentant de cette association auprès du CDCA. Par ailleurs, j'ai aussi créé en 1965-66 avec quelques camarades dont Varoujan Attarian, l'Union des Etudiants Arméniens de l'Europe (UEAE) sur le modèle de l'UEAE créée bien longtemps avant à Genève vers 1898-99 quand Kristapor Mikaelian est arrivé dans cette ville.

Au début, nous avons mené notre combat dans le désert car la cause arménienne ne se résumait en rien: c'était les *beuregs*, les *dolmas*... Il a fallu entrer dans un nouveau domaine, celui de faire connaître avant de faire reconnaître le génocide des Arméniens. Cette phase, qui a duré une dizaine d'années, a été la plus compliquée. Très compliquée pour nous d'abord parce que nous ne connaissions rien. À l'époque il n'y avait pratiquement pas de livres. Nous avons donc commencé par nous renseigner, nous éduquer sur la question arménienne afin de mieux la vendre, comme on vend un produit, aux hommes poli-

tiques auxquels nous nous sommes adressés. C'était un passage obligé.

L'assassinat de l'ambassadeur de Turquie en France et de son chauffeur sur le pont Bir-Hakeim à Paris le 24 octobre 1975 a marqué le début de la deuxième phase de notre militantisme. Cette phase (1975-1985) a été pour le CDCA et

(Crédit photo: Page Facebook de la Mca Sevrans Livry-Gargan)

pour le porte-parole que j'étais, une période difficile et je dirais presque dangereuse parce que nous sommes passés d'un contexte pacifique, tranquille, diplomatique et politique à un autre où il fallait non seulement comprendre le terrorisme entre guillemets mais l'expliquer et même je dirais le légitimer, d'autant plus que nous avions en face de nous deux mouvements différents: Les Commandos des justiciers du génocide arménien (CJGA), plutôt pro-Dachnak, et l'Armée secrète arménienne de libération de l'Arménie (ASALA), un mouvement que je désapprouvais. Il a fallu que nous, en tant que CDCA, organisation pacifique, non-militaire, donnions un avis tout en faisant la distinction entre les deux mouvements. La radicalisation a l'avantage d'accélérer le mouvement mais de nous mettre dans des positions extrêmement complexes. Les journalistes étaient très directes avec moi. Ils disaient: "vous êtes complices". J'arguais que pendant la guerre de 1939-45 beaucoup de Français avaient été des résistants et non pas des terroristes et que c'était pareil pour les Arméniens.

La troisième phase a été celle de la reconnaissance qui sera traitée dans le deuxième tome de mon livre. Pendant nos discussions avec les hommes politiques français on nous disait souvent "mais ce n'est pas notre problème. Nous sommes très compatissants mais pourquoi voulez-vous que le Parlement français adopte une loi sur une affaire qui n'a rien à voir avec les Français?" Cette phase n'a pas été facile non plus mais nous avons finalement obtenu cette loi. Au fur et à mesure que les années passaient nous avons appris non seulement d'être des militants mais également des hommes politiques et d'être pris au sérieux. Je voulais absolument montrer que nous >>>

(*) Les livres de Ara Krikorian peuvent être commandés auprès de KIRK Publishing, 37, rue Georges-Médéric - 94700 Maisons-Alfort (France) www.kirk-publishing.com

INTERVIEW AVEC ARA KRIKORIAN

»»» étions capables de réussir là où c'était très compliqué. Par ailleurs, on ne perd que les combats qu'on ne livre pas.

En 1982, vous avez participé en tant que représentant de la FRA à une émission de la Télévision suisse romande. Pouvez vous nous en parler?

Un des grands moments que j'ai vécus dans le cadre de mes activités de militant c'était ici à Genève lorsque j'ai participé à un débat en direct "Table ouverte" animé par Jean Dumur sur le génocide des Arméniens et la vague d'attentats qui sévissait à l'époque un peu partout dans le monde. Pour la première fois j'ai été confronté à un professeur de droit turc, M. Poroy de l'Université d'Istanbul. Pour l'émission il avait comme support historique Robert Anciaux, professeur d'histoire à l'Université Libre de Bruxelles, et moi l'historien Yves Ternon. C'est là que je me suis rendu compte à quel point le sujet était sensible en Suisse. Deux années auparavant, l'ambassadeur de Turquie à Berne avait été visé par un attentat et l'auteur présumé était Hraïr Kilindjian, un membre de la FRA. Donc, on considérait qu'en tant que porte-parole du CDCA j'étais partie prenante, sinon complice, ou au moins au courant des attentats. Il fallait que je ne justifie pas le terrorisme mais que quand même je sois sympathisant de l'action qui était menée. Le professeur Poroy qui incarnait le gouvernement turc voulait absolument démontrer aux téléspectateurs qu'il n'y avait pas eu de génocide. Mais grâce à Yves Ternon, et malgré la difficulté de traiter la question du terrorisme, nous avons réussi l'exploit de démontrer le contraire. L'émission a reçu quelques 300 questions du public dont 299 étaient favorables aux thèses arméniennes.

A votre avis, quels sont les défis auxquels les militants de la cause arménienne font face aujourd'hui (en France ou ailleurs)?

C'est une question compliquée. La situation en France est différente de celle des Arméniens dans d'autres pays où il reste encore beaucoup à faire au niveau de la reconnaissance. En France, actuellement c'est le négationnisme qui pose problème. Comme vous le savez, la loi pénalisant la négation du génocide des Arméniens a été censurée par le Conseil constitutionnel. Maintenant, c'est une question pour les spécialistes et nous devons passer à autre chose. Il y a tant d'autres problèmes: la sécurité de l'Arménie, le conflit du Karabagh, le Javakhk, les minorités arméniennes vivant en Turquie, etc. Bref, il y a aussi le problème du blocus endémique de la part de la Turquie. J'irais même plus loin: Imaginez un instant que la Turquie et l'Azerbaïdjan se mettent d'accord pour envahir l'Arménie, quelle sera l'attitude des Arméniens de la diaspora! Au lieu de célébrer en permanence la mémoire des grands événements du passé, il faut se

FORUM CRANS MONTANA LE PRÉSIDENT ARMEN SARKISSIAN A REÇU LE "PRIX DE LA FONDATION 2019"

Dans le cadre de la 30ème session du Forum de Crans Montana tenue à Genève du 26 au 29 juin 2019, le président d'Arménie, Armen Sarkissian, a reçu le "Prix de la Fondation 2019".

Ce prix prestigieux est attribué chaque année depuis plus de 30 ans à des dignitaires exceptionnels, travaillant sans relâche pour un monde plus humain. Cette année il a été remis à M. Armen Sarkissian, à Borut Pahor, président slovène et à Djene Kaba Conde, épouse du président de la République de Guinée. ■

préparer et anticiper les événements à venir. Actuellement le défi numéro un pour les Arméniens est le renforcement de l'Arménie sur les plans politique, militaire, économique et social. Pour cela, il faut réinventer une nouvelle façon d'être et de travailler avec l'Arménie, où la diaspora n'est pas une vache à lait de l'Arménie mais une partie prenante dans le renforcement de l'État.

L'autre défi bien entendu qui se pose c'est en diaspora. Pour moi, la redéfinition de la cause arménienne - s'il faut en donner une - ce n'est plus le génocide même si nous continuerons de le commémorer. Indépendamment des questions politiques, aujourd'hui la cause arménienne doit être la préservation des deux grandes valeurs qui constituent l'identité arménienne: la langue arménienne qu'elle soit occidentale ou orientale et le patrimoine culturel et artistique. Pour moi la langue est très importante et même déterminante. Il ne faut pas qu'elle devienne une langue de musée mais une langue vivante qu'on a envie de pratiquer. D'où l'importance d'envoyer les jeunes de la diaspora en Arménie pour apprendre l'arménien et multiplier les contacts avec la mère patrie. Un des débats de demain, un autre défi majeur, sera l'unification de l'orthographe qui, à mon avis, est essentiel pour faire vivre la langue arménienne. ■

GAÏDZ MINASSIAN: "LE PROBLÈME DES ORGANISATIONS DE LA DIASPORA C'EST QU'ELLES N'ONT PAS UNE APPROCHE PAN-NATIONALE"

Le stand Hayastan-Arménie dans le cadre du Salon du livre de Genève est le lieu idéal, par excellence, pour présenter les nouvelles parutions traitant des sujets concernant l'Arménie et les Arméniens. En parallèle à ce rôle, le stand organise des tables rondes et des conférences sur des sujets passionnants avec des intervenants de haut niveau.

Une des conférences de l'édition 2019 qui a suscité un vif intérêt auprès des visiteurs du stand fut celle donnée par le politologue et chercheur Gaïdz Minassian sur la révolution de velours en Arménie. Son exposé a porté principalement sur les constats, les enjeux et les défis de la révolution. Parmi les défis, le conférencier s'est concentré sur les rapports entre la révolution et respectivement l'identité arménienne, le rythme de ce qui se passe dans la réalité arménienne et la nation. Cette dernière partie qui a donné lieu à des réactions du public mérite de faire l'objet de débats approfondis au sein des communautés de la diaspora à la lumière des nouvelles réalités. Voici en résumé les propos de Gaïdz Minassian à ce sujet:

Rapport entre la révolution et la nation:

On assiste à un changement de paradigmes depuis à peu près 30 ans. Le modèle traditionnel de la diaspora - les organisations traditionnelles, les partis traditionnels, les églises - est mort. Je ne dis pas qu'il n'en faut pas. Dans les années 20-30 l'Arménie était fermée et les Arméniens, chassés de l'Arménie occidentale, devaient se refaire une vie. Ce sont les organisations traditionnelles qui ont petit à petit réorganisé et restructuré la vie communautaire. Mais aujourd'hui on a un État souverain et on ne peut plus avoir à porter des lunettes du communautarisme alors qu'on est dans une logique plutôt pan-nationale. Le problème des organisations de la diaspora c'est qu'elles n'ont pas une approche pan-nationale. Elles sont toutes dans une approche soit micro-communautaire, soit pan-communautaire. Ce lien avec la diaspora, il va falloir le réinventer au sens où il va falloir trouver de nouveaux mécanismes institutionnels et non pas patrimoniaux, des mécanismes où l'individu est maître de son destin et non pas dépendant d'organisations traditionnelles. Jusqu'à maintenant la diaspora c'était en gros les organisations, les partis et les églises, qui décidaient pour la base et ça, c'est fini! Les Arméniens, tout comme les sociétés civiles dans le monde entier, veulent participer au processus de décision, ils sont plus

(Crédit photo: Maral Wurry)

exigeants, veulent plus de démocratie, plus de transparence et surtout davantage compter pour leur avenir. Jusqu'à maintenant on demandait aux gens de venir et de donner leur argent sans demander leur avis, ni rendre des comptes. Il faut que cela change, on a besoin de tout le monde. C'est tout cela que la révolution de velours et le retour de la souveraineté en Arménie sont en train d'impulser. On est en train de passer d'un modèle traditionnel, stéréotypé, classique, fermé - un modèle de haut en bas - à un modèle horizontal, interconnecté, de mobilité. Aujourd'hui on peut aller en Arménie très rapidement, ce qui n'était pas le cas il n'y a pas longtemps. La nouvelle génération est dans un rapport de désinhibition totale et elle est complètement décomplexée parce qu'aujourd'hui l'Arménie est présente dans toutes les compétitions mondiales, sportives ou autres, elle retrouve sa place dans la communauté internationale. Quand vous passez devant les organisations internationales, sur le parvis vous voyez le drapeau arménien. Tous ces changements jouent sur notre psychologie et notre rapport à notre identité.

Je pense que le problème auquel on assiste c'est que le génocide aujourd'hui devient de moins en moins le marqueur identitaire parce qu'il est de plus en plus reconnu et retrouve sa place dans l'histoire universelle et notamment dans celle de la Première Guerre mondiale. Cette façon de réconcilier avec l'histoire nous oblige tous, collectivement et individuellement, à repenser les outils employés dans les liens entre la diaspora et l'Arménie.

Aujourd'hui il y a un État arménien et c'est ça qui compte. La priorité est au développement pour que les jeunes restent sur place. ■

La Gaïté depuis 1928

La Gaïté/Intercome SA
13, Rue de la Rôtisserie
1204 Genève
022 311 87 08
info@lagaite.ch
www.lagaite.ch

Articles de fêtes

Guirlandes, ballons & cotillons
Costumes & accessoires de déguisements
Farces & attrapes
Drapeaux

ՀԵՆՐԻԿԻՆ ԿԵՑՈՒԱԾՔԸ ...

Դոկտ. Հրայր ՃԵՊԵՃԵԱԼ

Փոքր տարիքես միշտ ալ հետեւած եմ մարզանքի ու մարզական կեանքին: Երկար տարիներ տրամադրած եւ խաղացած եմ պասքեթպոլ՝ տարբեր խումբերու մէջ, բայց միշտ ալ ֆութպոլը դարձած է հետաքրքրութիւնս եւ ուշադրութիւնս գրաւող աշխարհ, մանաւանդ՝ հայրենի ու հայաստանեան ֆութպոլային աշխարհը, որ մարզական հետաքրքրութենէն անցաւ աւելի անդին: Մեր պատանեկան տարիներուն եւ մեծնալու այդ շրջանին հայաստանեան ֆութպոլը եթէ մարզական խաղ էր, բայց նաեւ՝ հայկական: Եւ այդ հայկականը ունէր իրեն շատ յատուկ դրուածք եւ քաշողականութիւն, որ կ'անցնէր մարզական աշխարհի այդ բոլոր հաճոյք-հետաքրքրութեան պարունակէն՝ հասնելու համար ազգային ինքնութեան եւ հպարտութեան գիտակցութեան: Այո՛, մարզանքն ու մարզաշխարհը եւ անոնց իւրաքանչիւր մարզիկ-հերոսը իրենց դերը ունեցան ու տակաւին ունին մեր կեանքերուն, ազգային ինքնութեան եւ մշակոյթի զարգացման մէջ:

Այս բոլորին մէջ իւրայատուկ տեղ ունէին Հայաստանի «Արարատ» ֆութպոլի խումբը եւ անոր իւրաքանչիւր մարզիկը: «Արարատ 1973», որ նոյն այդ տարին եղաւ ձեռով մը խումբին պիտակը, երբ նուաճեց այդ տարուան ու տարեշրջանի Խորհրդային Միութեան ողիմպիական եւ Կոմունիստական մրցաշարքերու զոյգ բաժանկները:

Մեր օրերուն չկային տեղեկատուութեան աշխարհի ստեղծած շատ արագ եւ դիւրին լուրերու սփռումը: Պէտք էր սպասելիք նուազագոյնը յաջորդող օրերուն, որպէսզի իմանայինք մրցումներուն արդիւնքները: «Արարատ»-ի տղաքը մեր պատանեկան կեանքերուն համար եղած էին հերոսներ: Խումբին նկարը ննջասենեակիս պատին վրայ էր, իսկ տղոց բոլոր անունները գոց սորված էի՝ Յովհաննէս Չանազանեան, Լեւոն Իշտոյեան, Արկաղի Անդրեասեան, Նիքոլա Ղազարեան, Էդուարդ Մարգարով, Ալիոշա Աբրահամեան, Խորիկ Յովհաննէսեան, Նորիկ Մեսրոպեան ու տակաւին... Սերգէյ Բոնդարենկո, զայն կը կոչէինք «պոլես», որովհետեւ գնդակին իր հարունները ուժգին էին: Ինչպէս մոռնալ Կովալենկոն, որ շատ լաւ հայերէն կը խօսէր ու կ'ըսէր. «Ես ռուս ժողովուրդիին հայ գաւակն եմ»:

Այս տղաքը, մեր պատանեկան տարիներէն սկսած եւ մինչեւ երիտասարդութեան սեմին, մեզ տարին ֆութպոլային աշխարհէն մինչեւ ազգային արժեքի ու

հպարտութեան գիտակցութեան: Կարծե՛ք՝ իւրաքանչիւր գնդակի խփումին հետ մէյ-մէկ ազգային գիտակցութեան հունտեր կը դնէին մեր սրտերուն եւ հոգիներուն մէջ...

Բայց որքան տարբեր էր այդ տարիներուն, երբ Երեւանի «Հրազդան» մարզադաշտի վրայ դիտեցի մեր տղաքը, որոնք պիտի ճակատէին «Տիւնամօ Քիւլ»-ի եւ անոր հուժկու աստղ Օլէկ Պլոխինի դէմ: Միջազգային համբաւ շահած ֆութպոլիստ էր Պլոխինը: «Արմենիա» պանդոկին մէջ եւ մրցումին նոյն օրը տեսայ Պլոխինը եւ իր խաղընկերները, որոնք մեր քովի սեղանը նստած՝ կը ճաշէին: Սօսեցայ իրեն եւ, այսպէս ըսած, երիտասարդական հմայուած դէմքով խնդրեցի իրմէ, որ իր ստորագրութիւնը դնէր այդ օրուան «Արարատ»-ի դէմ իրենց մրցումի յայտագիր-բացիկին վրայ: Արհամարհական ձեւով մը ստորագրեց եւ թուղթը նետեց իմ կողմս...

Նեղուա՞ծ էի... Այո՛: Վիրաւորուա՞ծ... Անպայման: Բայց երեկոյեան Հրազդան մարզադաշտի վրայ «Արարատ»-ի տղաքը իրենք զիրենք գերազանցեցին: Եւ արդիւնքը՝ երկու «Արարատ»-ին եւ գերօ «Տիւնամօ»-ին, ի նպաստ մեր տղոց: Պլոխինը այդ մրցումին գրեթէ անյայտացած էր մեր տղոց շատ զօրաւոր գրոհներուն դիմաց, իսկ ես, կարծե՛ք, ուրիշ տրամադրութիւններու մէջ էի... Նեղութիւնս եւ վիրաւորանքս վերացած էին, ու անոնց տեղը լեցուած էր հպարտութիւն: Հպարտութեան արժեքը շատ աւելի կրնաս գիտնալ, եթէ անոր հասնելու համար անցնիս նեղութեան եւ վիրաւորանքի փորձառութենէն... Բայց մեր հայ ժողովուրդի պատմութիւնն ալ այդպէս է, չէ՞: Տեղասպանութեան անհաւորութիւնը մեզի սորվեցուց վերապրիլ, ապրիլ մեր հպարտութեամբ:

Բայց «Հրազդան» դաշտին մէջ մթնոլորտը ուրիշ էր: Մեր հայրենի հողին վրայ ու ժողովուրդին հետ դաշտը կը թնդար: « Արի, «Արարատ», հո՛ւպ տուր»: Իւրաքանչիւր «հուպին» հետ մեր սփիւռքեան կեանքերուն մէջ ցանուած այդ հունտերը, կարծե՛ք, կ'աճէին եւ կը բուսնէին՝ տալով «ծաղի՞կ», հայուն ազգային ինքնութեան ու այդ ինքնութեան եւ անոր համար ապրելու հպարտութեան:

Պիտի վերադառնայինք սփիւռքեան մեր իրականութեան՝ շարունակելով հետեւիլ «Արարատ»-ի խաղերուն: Եթէ մէկ կողմէ լուրերէն, բայց նաեւ մէկ-մէկ նկարներով ու քիչ մը յապաղած խաղերուն կարճ հաղորդումներով: Այդ լուրերուն մէջէն Լեւոն Իշտոյեանի «առճակատումը» ազրպէյճանական խումբի մը խաղացողին հետ՝ խորհրդային մրցաշարքի օրերու մէկ մրցումի մը ընթացքին: Երեւի ազրպէյճանցի խաղացողը զայրացած էր Լեւոնէն եւ զայն իր ազերի լեզուով կոչած էր «այի»՝ հայերէնով արջ: Բայց ազերի խաղացողը պէտք էր իմանար, որ Լեւոնը Ազրպէյճանի գաւակ էր եւ լաւ տիրապետած՝ իրենց լեզուին: Ահա չ'ուշանար Լեւոնի պատասխանը՝ «Այի պապան տըր» (արջը հայրդ է): Առճակատումը պիտի մեծնար եւ վրայ պիտի հասնէր իրաւարարին միջնորդութիւնը: Թերթերուն մէջ այդ օրերուն բաւական տեղ գրուեց Լեւոնի եւ ազրպէյճանցի խաղացողին «առճակատումը» դաշտին վրայ: >>>

ՅԵՆՐԻԿԻՆ ԿԵՑՈՒԱԾՔԸ ...

>>> Բայց ո՞վ կրնար կռահել այդ օրերուն, որ Լեւոնի եւ ազրայեցիական խաղացողին այդ «առճակատումը» տարբեր բովանդակութեամբ եւ տարողութեամբ պիտի շարունակուէր տարիներ ետք եւ ընդարձակուէր մինչեւ այսօր... Ո՞վ կրնար տեսնել, թէ Յայաստանի եւ Ազրայեցիական պատմութեան եւ քաղաքականութեան հիւլովոյթները պիտի զարգանային ու ընդարձակուին՝ առճակատումը վերածելով... պատերազմի: Պատերազմ մը՝ հայուն համար, ոչ թէ սպաննելու, այլ՝ ապրելու... Որովհետեւ հայը կ'ուզէ ապրիլ իր ազգային ինքնութեան եւ անոր հպարտութեան մէջ, իր հարազատ հողին վրայ:

Լեւոնը «արջ» չէ: Ոչ ալ ընդունեց, որ «արջ» է: Ան ամուր կեցաւ իր դիրքին ու արժանապատուութեան գիտակցութեան վրայ:

Յենրիկ Մխիթարեանը կը շարունակէ իր նախորդներուն աւանդը: Ան այսօր դարձած է համաշխարհային մակարդակի խաղացող. նոյն եռանդով ան կը սրսկէ իր հայ ժողովուրդին ազգային հպարտութեան ինքնագիտակցութիւնը: Անոր մէկ լաւ ու խօսուն օրինակը «Արսենալ»-ի խումբի (այն ակումբը, որուն մաս կը կազմէ) եւ «Չելսի»-ի միջեւ ճակատագրական մրցումին՝ իր բացակայութիւնը, որովհետեւ մրցումը կայացաւ... Պաքուի մէջ: Յենրիկ ի՞նչ որոշեց չերթալ, թէ՞ խորհուրդ տուին իրեն չմեկնել՝ մեկնելով ապահովական անորոշութիւններէ եւ կամ Յայաստան-Ազրայեցիական ու դարաբաղեան հիմնահարցի քաղաքական լարուածութիւնը խոչընդոտեց, որ ան մնայ իր որոշումին եւ կեցուածքին մէջ... Եթէ հպանցիկ ակնարկ մը նետենք տեղեկատուութեան եւ լրատուական միջոցառումներու հսկայական արձանագրութիւններու եւ արձագանգներու՝ Յենրիկի այս կեցուածքին առնչութեամբ, այդ մէկը արդէն բաւական տուեալներ էին դարձնել խօսելու հայուն ազգային ինքնութեան եւ արժանապատուութեան գիտակցութեան եւ անոր արժանահաւատութեան մասին: Պատմութեան արժանահաւատութիւնը, որ արժէ հպարտօրէն կերտել եւ պահել զայն: Մինչ Յենրիկ կը բացակայէր, իր խաղընկերները կը պարէին քոչարին: Ու տակաւին, իրենց մարզական շապիկներուն վրայ անոնք գրեցին՝ Մխիթարեան: Յենրիկի որոշումը տեղեկատուութեան աշխարհին համար տուաւ բաւական ենթահող, որպէսզի ֆութպոլային վերլուծումներէ շատ աւելի՝ անոնք վերլուծեն Յենրիկի կեցուածքին

ԹՈՒՐԵԿԻԱՅԻՆ ԳՏՆՈՒՈՂ ՄԻՋՆԱԴԱՐԵԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՄՐՈՑԸ ՈՂՆՀԱՑՄԱՆ ԵԶՐԻՆ

Թուրքիայի Մերսին նահանգի Չամլըեայա շրջանում գտնուող միջնադարեան հայկական Օշինի ամրոցը (թուրք.՝ Սինափ) ամբողջութեամբ ոչնչացման եզրին է: Այս մասին տեղեկացնում է milliyet.com-ը:

Յայտնի է, որ 10-11-րդ դարերում կառուցուած ամրոցը երկար ժամանակ է՝ լքուած է: Այս եզակի կառոյցը անյապաղ վերանորոգման կարիք ունի: Թուրքական լրատուամիջոցը նշում է, որ միջնադարեան հայկական ամրոցը, որը գրաւում է մարդկանց իր տեսքով, իր գոյութիւնն է շարունակում լքուած շինութեան կարգավիճակով:

Տեղի բնակիչներն անհանգստացած են ամրոցի հետագայ ճակատագրով: Նրանք նշում են, որ եթէ համապատասխան մարմինները հետաքրքրութիւն չցուցաբերեն կառոյցի հանդէպ, ապա նրա ներքին հատուածն էլ կը փլուզուի, ինչպէս փլուզուել են արտաքին պատերը: Տեղացիները պահանջում են վերականգնել ամրոցը և այն զբօսաշրջիկների համար գրաւիչ վայր դարձնել: ■

(Հայ Ձայն)

տուն տուող պատճառները: Յովհաննէս Թումանեանի նկարագրականով, Յենրիկի կեցուածքը եղաւ «Կաթիլ մը մե՞ղր»... Որ մեծցաւ, տարածուեցաւ ու ընդհանրացաւ... Ֆութպոլային այդ մէկ մրցումի սահմաններէն շատ անդին՝ հասնելու համար պատմական արժանատիներու եւ իրականութիւններուն:

Եթէ Յենրիկ իր կեցուածքով հպարտութիւն ներշնչեց իր անմիջական համակիրներուն, բայց նոյն շարունակուող հպարտութիւնն է, որ ան կը փոխանցէ իր «երկրպագուներուն»... Անպայմանօրէն՝ հայուն:

Մեր հայկական ինքնութիւնը եւ անոր նկատմամբ հպարտութիւնը կը ներշնչուի հայ կեանքին մէջ ապրած ու ապրող ազգային հերոսներով, որոնք կրնան տարբեր բնագաւառներու մէջ ըլլալ:

«Արարատ-1973»-ի տղոցմէ արդէն քանիները մեկնեցան այս աշխարհէն: Անոնք մեր պատանեկաներիտասարդական օրերուն մեզի համար մարզիկ-«հերոսներ» էին, որոնք ոչ միայն շատ լաւ ֆութպոլ կը խաղային, այլ նաեւ մեր սրտերուն եւ հոգիներուն մէջ կը դնէին հայուն հպարտութեան հունտերը: Անոնք այսօր մեծցան ու շինեցին կեանքեր, լեցուն՝ հայու հպարտութեամբ, որ կը շարունակուի: Յենրիկը այսօր կը շարունակէ նոյն այս աւանդը եւ ինքն ալ հայուն ներկայ օրերուն մարզիկ-«հերոսներէն» է, որուն «կեցուածքը» հայուն արժանապատուութիւն եւ հպարտութիւն կը ներշնչէ:

Յենրիկին կեցուածքը հայուն ազգային ինքնութեան եւ արժանապատուութեան հպարտութիւնն է, որ պէտք է շարունակուի:

Որովհետեւ հայը որոշած է ապրիլ իր ինքնութեամբ եւ հպարտութեամբ: ■

**ԱՐԱՄ Ա. ԲՈՒՆԱԳՐԱԲԵԱԼ
ՅԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԿԻՊՐՈՍԻ
ՄԱԿԱՐԱՅ ՎԱՆՔԻՆ ՄԷՋ**

Ուրբաթ, 28 Յունիս 2019 թուականը Արամ Ա. կաթողիկոսի կեանքին մէջ իւրայատուկ նշանակութիւն ունեցող օր մը դարձաւ, երբ վեհափառը, ամէն տեսակ դժուարութիւն յանձն առնելով անցաւ Թուրքիոյ կողմէ բռնագրաւեալ հիւսիսային Կիպրոս՝ այցելելու համար մեր ժողովուրդին ու եկեղեցւոյ կեանքին մէջ յատուկ կարեւորութիւն ունեցող հոգեւոր կեդրոնները:

Վեհափառ հայրապետը, ընկերակցութեամբ Կիպրոսի թեմի կաթողիկոսական փոխանորդ Խորէն արք. Տողրամաճեանի եւ Կիպրոսի հայ համայնքի պետական ներկայացուցիչ Վարդգէս Մահտեսեանի՝ այցելեց Նիկոսիոյ գրաւեալ թրքական բաժինին մէջ գտնուող Ս. Աստուածածին եկեղեցին, Նոյն շրջափակին մէջ գտնուող Ազգային առաջնորդարանը եւ Մելիքեան-Ուզունեան դպրոցը: Թրքական ներկայութիւնը զգալի էր ընդհանարապէս հայկական թաղամաս դարձած շրջանին եւ եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ:

Ապա, վեհափառը ուղղուեցաւ շուրջ ժամ մը անդին գտնուող Ս. Մակարայ վանք: Ժ. դարուն կառուցուած յիշեալ վանքը հաստատուած է Հալեվկա նահանգին ծայրամասը, Փենտաթթիոս լեռներու լանջին՝ պատմական Կիլիկիոյ դիմացը: Մինչեւ ծովեզերք տարածութիւն ունեցող եւ գեղեցիկ բնութեան ծոցին գտնուող Ս. Մակարայ վանքը եղած է հոգեմտաւոր մշակոյթի կեդրոն՝ հարուստ ձեռագիրներով եւ սրբապատկերներով: 1974ին Կիպրոսի վրայ կատարուած թրքական յարձակումին իբրեւ հետեւանք՝ Ս. Մակարայ վանքը ո՛չ միայն գրաւուած է թրքական բանակին կողմէ, այլ նաեւ քանդուած, աներուած ու թալանուած է: Վանքը, որ դարձած է դարեր շարունակ ուխտագնացութիւններու կեդրոն, այսօր կը գտնուի կիսաքանդ վիճակի մէջ՝ ամայութեան գիրկը ծուարած:

Կաթողիկոսը յուզումով շրջեցաւ կիսափոկ վանքին մէջ, մօտէն ծանօթանալով վանականներուն խուցերուն, ձեռագրատան, մատրան եւ վանական այլ բաժանմունքներուն:

Արդարեւ, Ս. Մակարայ վանքին մէջ պարզուած տեսարանը չի կարօտիր մեկնաբանութեան: Անիկա

**ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹ ՏԱՐԱԾՔՆԵՐՈՒ
ՉԱՐԳԱՑՈՒՄԸ՝ ԵՆԹԱԿԱ-
ՌՈՅՑՆԵՐՈՒ ՎԵՐԱԿԱՆԳՈՒՄՈՎ**

Րաֆֆի ՏՈՒՏԱԳԼԵԱԼ

Ազատագրուած տարածքները պահելու միայն երկու ձեւ կայ՝ առաջնագիծերու շարունակական ուժեղացում եւ բոլոր ազատագրուած հողերու բնակեցում ու տնտեսական զարգացում:

Երկու ուղղութեամբ ալ պետութիւնը պարտաւոր է աշխատանք տանիլ եւ խոստումնալից քայլեր արդէն կան: Թէ՛ գորանցներու մէջ եւ թէ՛ առաջնագիծի վրայ զինուորներու մտնողի, հազ ու կապուստի, հիգենիայի եւ ռազմական պատրաստութեան համար տարած աշխատանքները մէկ կողմէն, եւ արդիական զէնքերով ու սարքերով զինուելու նախաձեռնութիւնները՝ միւս կողմէն, անհնարին պիտի դարձնեն պատերազմով ազատագրուած տարածքներու վերագրաւումը եւ պիտի երաշխաւորեն ազատագրուած ու Նորակառոյց գիւղերու եւ քաղաքներու անվտանգութիւնը:

Իսկ այդ տարածքներու տնտեսական զարգացման ու աւելիով վերաբնակեցման համար՝ ենթակառոյցներու ու մանաւանդ ճանապարհներու վերականգնումը անյետաձգելի է: Այդ ճանապարհներն են, որ շեշտակիօրէն պիտի կարեւորեն ազատագրուած հողերու ռազմավարական դիրքի նշանակութիւնը, անոնց սոցիալական եւ տնտեսական արժեքը՝ Հայաստանի ու Արցախի համար: Այդպէսով, ազատագրուած տարածքները պիտի դառնան Հայաստան աշխարհի անբաժան մասնիկը:

Ասոնք են, ահա, ամենակարեւոր խնդիրները, որոնք դրուած են համայն հայ ժողովուրդին ընդառաջ: Գործողներու կառուցումը պետք է սկսի յառաջիկայ տարի: Կապանէն՝ Սիւնիքը Արցախի հարաւային շրջաններուն՝ Քաշաթաղի եւ Հադրութի կապող ճանապարհը բնական շարունակութիւնը պիտի ըլլայ Գորիս-Ստեփանակերտ եւ ապա Վարդէնիս-Մարտակերտ ռազմավարական գիծերու բացումին: Այսօր իսկ մեծ գումարներու ներդրումը այս ճանապարհներուն համար աւելի քան կենսական է:

Եւ սա միայն պետութեան գործը չէ, սա համայն հայ ժողովուրդի գործն է: Գործն է ու առաջնահերթութիւնը մանաւանդ անոնց, որոնք կը հաւատան Միացեալ Հայաստանին ու կը պնդեն ազատագրուած տարածքներու անսակարկելիութեան վրայ: ■

Գրեց՛ք ինծի: rafdoud@aol.com

(Յեղիակին Դիմատետրի էջէն)

պերճախօս վկայութիւն մըն է, որ թուրքը անցած է, ինչպէս Կիլիկիոյ ու Արեւմտեան Հայաստանի մեր վանքերէն, եկեղեցիներէն ու հողերէն, նաեւ Ս. Մակարայ վանքէն... ■

DIANA APCAR: SON ARRIÈRE-PETITE-FILLE VEUT LUI RENDRE JUSTICE

Alin K. GREGORIAN

Pour beaucoup d'entre nous, il est intéressant de plonger dans l'histoire, mais lorsque cette histoire implique un membre de la famille, cette tâche devient beaucoup plus intime et intimidante.

Mimi Malayan, l'arrière-petite-fille de Diana Apcar, a réalisé un film sur son célèbre parent, qui, espère-t-elle, lui redonnera la place qu'elle mérite dans l'histoire en tant que fidèle serviteur du peuple arménien et diplomate pionnière.

Le documentaire de Malayan, «*La diplomate sans État: la vie de Diana Apcar*» attire l'attention sur les multiples efforts altruistes d'Apcar au cours de sa vie fascinante, qui a coïncidé avec de nombreux événements historiques, dont le génocide des Arméniens, la Première Guerre mondiale, la révolution bolchévique en Russie et la création d'une Arménie indépendante.

Mimi Malayan a été émue par le découverte de l'héritage de son arrière-grand-mère. La cinéaste a déclaré qu'elle ne s'était pas rendu compte de l'ampleur des efforts de son arrière-grand-mère pour aider les rescapés du génocide des Arméniens.

«*La profondeur de son engagement et de son énergie était extraordinaire. Elle a consacré sa vie entière à aider les Arméniens comme elle le pouvait*», a déclaré Mme Malayan.

«*Plus tard, en tant qu'ambassadeur de la Première République d'Arménie au Japon, Diana Apcar a servi un gouvernement dont l'héritage était mal vu par les historiens soviétiques*», a t-elle ajouté.

Née dans une famille aisée, Diana Apcar avait eu une vie confortable, mais son cœur battait pour ses compatriotes qui souffraient à l'autre bout du monde.

Interrogée sur la grande empathie de son arrière-grand-mère, Mimi Malayan a déclaré: «*Elle était née avec*». En évoquant le premier livre de Diana Apcar, *Susan* elle a ajouté: «*Je l'interprète comme une œuvre autobiographique. Elle avait grandi en Inde, mais était différente des filles qui désiraient de jolies robes et voulaient assister à des bals*».

Auteure de neuf livres, Diana Apcar a régulièrement écrit des lettres en faveur de la paix et contre l'impérialisme.

«*L'objectif de Diana était bien défini: son peuple avait besoin d'elle et elle a mis sa passion et son idéalisme au service de leur cause. Elle écrivait un livre par an, s'adressait aux sociétés de la paix et envoyait ses articles aux principaux journaux européens et américains, plaidant sa cause: le droit des Arméniens à la "sécurité de la vie et des biens sur le sol de leur pays". Elle a tenu une correspondance avec le fondateur de l'Université de Stanford, David Starr Jordan, le président de l'Université Columbia, Nicholas M. Butler, le secrétaire d'État américain Robert Lansing et des dizaines d'autres - journalistes, missionnaires et hommes politiques*» écrit Mme Malayan sur son site.

Les massacres d'Adana en 1909 l'ont fait réagir. Non seulement elle était horrifiée, mais plus elle lisait sur les événements, plus il lui apparaissait évident qu'à défaut d'une intervention, une catastrophe plus importante frapperait les Arméniens vivant sur leurs terres historiques. Bien sûr, elle avait raison.

Elle sentait que son besoin d'aider les autres était un appel de Dieu.

Mais d'abord, Diana Apcar a dû s'instruire pour sauver l'entreprise de son mari, tout en s'occupant de sa famille et en faisant campagne pour que justice soit rendue aux réfugiés arméniens.

Selon Mimi Malayan, c'était «*un travail ardu pour se forger une réputation d'entrepreneur responsable*» lui assurant la réussite dans les affaires. «*Cette réputation est l'une des raisons pour lesquelles elle a réussi à obtenir l'asile pour les réfugiés arméniens.*»

Les réfugiés pour lesquels elle s'est portée garante en payant leur frais de voyage par ses propres moyens, et en organisant des collectes de fonds, se sont rendus de Vladivostok à Yokohama, puis aux États-Unis. Il s'agissait de la voie la plus directe pour de nombreux réfugiés arméniens suite au génocide.

«*Le gouvernement japonais n'acceptait pas les réfugiés. Mais grâce au nom et à la réputation de Diana ils ont obtenu l'autorisation de venir au Japon. C'est simplement incommensurable*», a noté Mme Malayan. «*Sinon, où seraient-ils?*» Elle estime à 600 le nombre de personnes sauvées grâce aux efforts de Mme Apcar. Mais Melanie Mesropian, une jeune arménienne qui a fait une thèse de doctorat sur Diana Apcar au Japon, estime ce nombre à plus de 2 500.

Elle est décédée en 1937 à Yokohama; ses enfants ont finalement quitté le Japon pour les États-Unis. >>>

DIANA APCAR: SON ARRIÈRE-PETITE-FILLE VEUT LUI RENDRE JUSTICE

»»» Présenter Diana Apcar au monde

Architecte paysagiste à la retraite, Mimi Malayan est née à San Francisco. Elle a constaté en grandissant que son arrière-grand-mère était une personne spéciale. Cependant, elle n'a pas pensé recueillir des informations sur elle.

Cela a changé lorsque Melanie Mesropian l'a contactée par l'intermédiaire de Grant Pogosyan, l'ambassadeur de l'Arménie au Japon. Les recherches de Mme Mesropian sont toutes en japonais et seront bientôt publiées dans un livre.

Par un coup de chance, les papiers conservés par Lionel Galstaun, neveu de Diana et oncle de Mimi, ont été retrouvés. «*Au moment de sa mort, il y avait beaucoup de papiers dans le placard dont un manuscrit de Diana Apcar, qui n'avait pas encore été publié.*» raconte Mme Malayan. Lucille Apcar, la petite-fille de Diana, a participé à la publication du recueil de nouvelles, intitulé *1000 Tales*, en 2004.

Une fois qu'elle a eu affaire à l'histoire de son arrière-grand-mère, se souvient Mme Malayan, elle fut hantée par le sentiment qu'il y avait encore beaucoup de choses sur Diana Apcar à révéler. Elle a commencé à s'intéresser sérieusement à la recherche et a décidé dès 2012 que la meilleure façon d'attirer l'attention sur son arrière-grand-mère était de réaliser un documentaire.

Elle a rencontré le cinéaste Arthur Muradyan à San Francisco et a travaillé avec lui pour élaborer un scénario.

Après avoir longuement réfléchi et pesé les différentes options, ils ont décidé d'inclure des graphiques. Le résultat fut un film d'animation en noir et blanc, rappelant une peinture japonaise sur rouleau, de l'artiste numérique Lu Ke.

«*The Stateless Diplomat*» (La diplomate sans État) a été présenté au *Pomegranate Film Festival* de Toronto en novembre 2018 et à la bibliothèque publique de San Francisco le 24 avril 2019. Il a également été présenté le 21 juillet au New Hope Festival en Pennsylvanie.

NOA-NOAH D'ARENI PRIMÉ D'UNE MÉDAILLE D'OR AU CONCOURS DWWA 2019

Le Decanter World Wine Awards (DWWA) est parmi les concours de vin les plus importants à l'échelle internationale. Cette année, quelques 17 vins arméniens étaient en lice dont un a été primé de la médaille d'or. Le vin en question était le *NOA Classic Red* produit à partir des raisins d'Areni par la maison schwytzoise Schuler caves St-Jacques. *NOA Reserve*, un autre vin vieilli 12 mois du même fabricant a reçu la médaille de bronze.

(Crédit photo: NOA d'Areni)

Nos lecteurs se souviendront que dans notre numéro 221 (mars/avril 2019) nous avons publié une interview avec Jakob Schuler, le propriétaire de Schuler caves St-Jacques, qui possède et exploite un vignoble à Areni. Ses vins fabriqués en Arménie sont exportés vers la Suisse et l'Allemagne.

Dans une interview publiée par banks.am le 27 juin dernier, Arsen Mkrtychyan, le directeur de NOA-NOAH d'Areni a annoncé qu'en août 2019, la société allait introduire une édition limitée des vins blancs et rosés sur le marché arménien. D'autre part, le lancement de *NOA Classic Red* en Arménie est prévu pour septembre et *NOA Reserve* pour novembre. Les vins NOA seront exportés également vers les marchés russe, chinois et britannique. ■

Le documentaire a remporté deux prix au *Pomegranate Film Festival*: Prix du public du meilleur documentaire et Mention honorable pour long métrage documentaire.

L'histoire n'est pas encore terminée.

«*Après avoir passé du temps avec Mélanie, nous devons poursuivre nos recherches sur Diana*», a déclaré Mme Malayan. ■

Pour plus d'information et une liste des livres de Diana Apcar visitez le site www.dianaapcar.org.

A.G.

(Article paru en anglais dans *Armenian Mirror-Spectator*, adapté par Artzakank)

RENCONTRES SOLIDAIRES EN ARMENIE TROISIEME EDITION - OCTOBRE 2019 APPRENTISSAGE ET INTEGRATION

En 2017, la fondation Miassine a lancé un projet pilote intitulé «Intégration des jeunes vulnérables d'institutions fermées à travers l'apprentissage dans les entreprises arméniennes».

Nos objectifs étaient de :

- Permettre aux jeunes lors de la dernière année de leur cycle dans les institutions éducatives fermées de bénéficier de modules d'orientation professionnelle;
- Susciter les envies chez les jeunes pour choisir un métier à travers des visites dans les entreprises partenaires;
- Accroître l'employabilité de ces jeunes à travers une formation professionnelle sur le lieu de travail.

Nous avons ainsi offert à plus de 60 jeunes sélectionnés des modules d'orientation professionnelle et des visites dans une dizaine d'entreprises qui ont permis aux jeunes d'effectuer un stage professionnel en entreprise ainsi que de participer au coaching en camp d'été en vue d'interviews professionnelles.

Nous allons continuer en 2019 ces activités dans les deux grandes villes d'Arménie, à Gumri et à Erevan, afin de contribuer à réduire cette situation d'inadéquation entre offre et demande de compétences sur le marché du travail en Arménie mais aussi d'absence de mécanismes d'intermédiation efficaces entre les jeunes des institutions d'éducation professionnelle et technique et les entreprises qui pourraient offrir des possibilités d'apprentissage.

La lutte contre le chômage des jeunes est une priorité du nouveau gouvernement car c'est une des causes principales de la pauvreté, des inégalités et des flux migratoires. C'est pourquoi, nous souhaitons, à notre niveau, soutenir les efforts du Premier Ministre Pashinyan et poursuivre et développer les activités que nous avons initiées dans ce domaine.

En octobre 2019, *Miassine* organisera sa troisième édition des rencontres sur «l'Economie Sociale et solidaire en Arménie». Si la première édition portait sur l'**Entrepreneuriat Social** et la deuxième sur le **Tourisme rural**, cette année elle sera consacrée à l'**Apprentissage** qui est une priorité pour l'Arménie et dont la Suisse est un modèle dans le monde.

Nous allons, dans le cadre de cette activité, inviter des experts suisses et internationaux pour partager leur expertise sur les facteurs de succès du modèle suisse d'apprentissage et dialoguer avec les experts arméniens sur les conditions d'adaptation et de transférabilité d'un tel modèle en Arménie. Ce débat sera enrichi par la présence de spécialistes de l'Organisation internationale du Travail (OIT).

Un accent particulier sera mis sur l'économie verte à travers la sensibilisation à la protection de l'environnement et à la promotion des énergies renouvelables et du tri de déchets.

Cette activité qui s'étalera sur 5 jours a été conçue autour de trois événements :

La conférence d'ouverture à Erevan au Bureau des Nations Unies en partenariat avec l'OIT et le ministère de l'Emploi et de l'éducation afin de formuler sur la base du modèle suisse un ensemble de recommandations visant à orienter le gouvernement dans ses efforts de promotion de l'apprentissage et à mobiliser le secteur privé.

Un rassemblement des jeunes apprentis des régions d'Arménie au Centre Tumo de Gumri afin qu'ils puissent s'exprimer sur leurs parcours, attentes et projets professionnels. Ce rassemblement sera aussi l'occasion d'organiser, en partenariat avec le secteur privé, une foire aux stages professionnels, avec un ensemble de stands qui permettront aux jeunes de mieux connaître les offres disponibles (quels métiers et quels secteurs). Cet événement se clôturera par la remise d'un prix du «Meilleur apprenti» décerné par le Président d'Arménie.

Un salon des métiers à Gumri: du savoir-faire des artisans arméniens, ateliers d'artisanat dans le cadre desquels les divers métiers seront mis en valeur. Il est prévu de lancer la Chambre des Métiers d'artisanat d'Arménie, inexistante pour le moment.

L'objectif général de cette activité est de sensibiliser les autorités publiques, le secteur privé et les institutions de formation professionnelle sur la nécessité de mettre en place un modèle efficace d'apprentissage permettant une transition plus facile entre l'école et le monde du travail, notamment pour les jeunes en situation de vulnérabilité. La présence des experts suisses et internationaux doit permettre la mobilisation des acteurs arméniens et des >>>

ՁԱԽԼԻԿՆԵՐ ԵՒ ՁԱԽԱԿՈՂՄԵԱՆՆԵՐ...

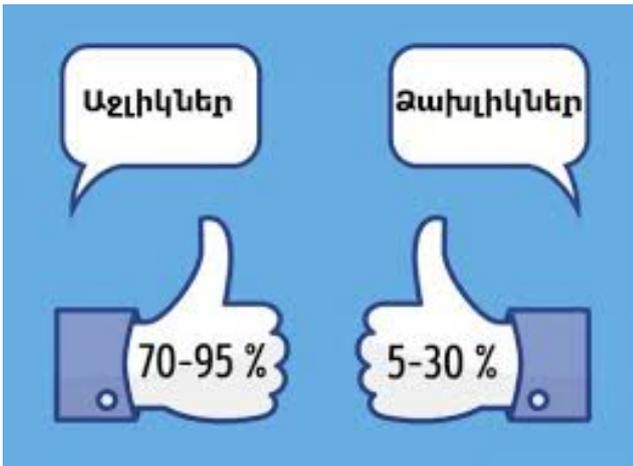
ԼԵՆՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱԼ

Մանկապարտեզի երեխաներն անգամ գիտեն, որ «ձախ»ը կողմի մը իմաստը ունի եւ անոր հականիշն ալ «աջ»ն է:

Ձախ ձեռք, ձախ ականջ, ձախ կողմի մայթ, ձախ դառնալ եւ այլն:

Իբրեւ իրեն հոմանիշ՝ ունինք «ահեակ» բառը, որ շատ քիչ կը գործածուի: Ատոր կը հանդիպինք երբեմն եկեղեցական լուրերու մէջ.- «Եպիսկոպոսը միւռոնով օծեց ձեռնադրեալ քահանային աջ ու ահեակ ափերը»:

«Ձախիկ» եւ «ձախակողմեան» բառերն ալ կու գան անշուշտ նոյն արմատէն: «Ձախիկ»ը ձախ ձեռքով գրող անձն է: Այս վիճակը անցեալին անբնական կը նկատուէր ու հազուադէպ էր: Ամբողջ դպրոցի մը մէջ քանի՞ ձախիկ կը գտնէիք: Շատ քիչ: Հիմա սակայն կացութիւնը բնաշրջուած է. իւրաքանչիւր դասարանի մէջ եւ արդէն դիւրաւ կը նկատեն գէթ 2-3 ձախիկ աշակերտ:

Իսկ «ձախակողմեան» կը նշանակէ ձախ կողմին պատկանող: Օրինակ՝ գետին ձախակողմեան ափը, պողոտային ձախակողմեան խանութները, եկեղեցոյ ձախակողմեան դասը:

Ձախը իր տառացի իմաստին զուգահեռ՝ քաղաքական գրականութեան մէջ ունի մասնաւոր նշանակութիւն մը: Այսպէս, գոյութիւն ունին «ձախակողմեան գաղափարախօսութիւններ» եւ «աշակողմեան գաղափարախօսութիւններ»: Ձախակողմեանները «ընկերվարական» կամ «ժողովրդավարական» պիտակին տակ գործող կուսակցութիւններն են, իսկ աշակողմեանները՝ ազգայնականներն ու դրամատիրականները: Օրինակ, Միացեալ Նահանգներու դեմոկրատները ձախակողմեան կը նկատուին, իսկ հանրապետականները՝ աշակողմեան: Համայնավար կուսակցութիւնը, ամենուրեք, կը նկատուի ձախակողմեան:

Մի՛ հարցնէք սակայն, թէ նոյն տրամաբանութեամբ՝ մեր հայկական դասական կուսակցութիւնները ո՞ր

RENCONTRES SOLIDAIRES EN ARMENIE APPRENTISSAGE ET INTEGRATION

»»» échanges constructifs en vue du développement de l'apprentissage en Arménie.

A travers cette opportunité de rencontres et d'échange, *Miassine* vise à établir une plate-forme de réseautage, de renforcement des capacités et d'accès à de nouvelles opportunités de marché pour les Arméniens grâce à un échange de bonnes pratiques et d'expériences avec des acteurs économiques suisses.

Rejoignez-nous ! ■

www.miassine.org

ճակատին մէջ պէտք է գետեղել...: Կը դժուարանամ ճշդել:

Նոյն այս «ձախ» արմատով շինուած են նաեւ «ձախող», «ձախողիլ», «ձախորդ», «ձախաւեր» եւ նման շարք մը բառեր:

Հիմա պիտի առարկէք եւ ըսէք թէ «ձախողիլ»ը ի՞նչ կապ ունի «ձախ»ին հետ:

Ունի՛, եւ թէ՛ ի՞նչ սերտ առնչութիւն:

«Ձախողիլ» կը նշանակէ յաջողութիւն չգտնել: Բառը ուղղակի կազմուած է «ձախ» բառէն, որովհետեւ «ձախ»ը, ընդհանուր նախապաշարումէ մը բխելով՝ հայերէնի մէջ փոխաբերաբար զգեցած է ԱՆՅԱ-ՁՈՂՈՒԹԵԱՆ իմաստ: Յաճախ կ'ըսենք.«Ձախ ձեռքով գործ կը տեսնէ»: Այսինքն՝ անյաջող ու անփոյթ է, կիսատ-պռատ գործ կը տեսնէ:

Իսկ «աջ»ը՝ հակառակն է անոր: Արդէն, ուշադիր եղէք՝ «յԱՁողութիւն» բառին արմատը «աջ» բառն է...:

«Չաւակը հօրը աջ բազուկն է» կ'ըսենք (չենք ըսեր «ձախ բազուկը»): Կաթողիկոսը Ս. Միւռնը կ'օրհնէ Գր. Լուսաւորիչի Աջով (ո՛չ թէ Ձախով...):

Երբ կը հանդիպիմ «ձախորդ» բառին, անմիջապէս կը յիշեմ աշուղ Ջիւանիի նշանաւոր խրատական երգը.- «Ձախորդ օրերը ձմռան նման կու գան ու կ'երթան»...:

Ունինք նաեւ «Ձախորդ Փանոս» ասացուածքը, որմով կ'ակնարկենք անյաջողակ մարդոց, որոնց գործերը տեւաբար ձախող կ'ընթանան...: Մեր անմահ թումանեանը այս նոյն վերնագրով հեքիաթ մըն ալ ունի:

Ահա այսպէս, այսօր ալ պտոյտ մը ըրինք ձախին ու աջին միջեւ: Սա «ձախ» բառը բնաւ «ց»ով չգրէք, որովհետեւ այն ատեն բոլորովին տարբեր իմաստ կու տայ: ■

(Յեղիակին Դիմատետրի էջէն)

L'ARMÉNIE AUX YEUX DES JOURNALISTES SUISSES

Du 23 au 27 mai 2019, seize membres de l'Association suisse des journalistes du tourisme se sont rendus en Arménie. A l'invitation des autorités arméniennes, ils y ont d'abord tenu leur assemblée générale annuelle avant de partir, en trois groupes distincts, à la découverte des sites historiques et touristiques, de l'artisanat et de la gastronomie arméniens.

Initié par Hayk Hovhannisyán, représentant commercial de la République d'Arménie en Suisse, en coopération avec le Comité d'État au tourisme au sein du ministère du Développement économique et des Investissements, ce voyage a permis aux journalistes suisses de parcourir les différentes régions d'Arménie pour partager ensuite leurs impressions sous formes de reportages et d'articles.

Le quartier Cascade, Erevan
(Crédit photo: Romaine Jean, Coopération)

Dans un article signé par Anna Baghdassarian dans le *Courrier d'Erevan*, Hayk Hovhannisyán fait remarquer que l'une des branches des relations économiques arméno-suisse ayant un grand potentiel de développement est le tourisme. «*Les Suisses voyagent beaucoup et ont des goûts particuliers: les hôtels de luxe, les plages et les pays balnéaires ne les surprendront pas, ils s'intéressent plutôt à des pays exotiques. L'Arménie est attirante par son patrimoine historique, culturel et chrétien. Pour eux, l'Arménie est une direction originale, encore inconnue, et la tenue de tels événements en Arménie est une autre occasion de faire découvrir notre pays aux touristes*», - explique-t-il.

Dans le même article, le chef de la délégation Alex Décotte explique qu'il a découvert l'Arménie après le dernier Sommet de la Francophonie, en participant aux 47èmes Assises de l'Union internationale de la Presse francophone (UPF). «*L'Arménie est un pays qui a de la conscience et de l'âme. C'est un pays qui mérite d'être aimé*», - assure-t-il. Par ailleurs, il prévoit de revenir en Arménie, afin de tourner un film sur le pays, dont les principaux «acteurs» seront le Matenadaran (Institut de recherche et dépôt des manuscrits) et TUMO (Centre des technologies créatives et d'innovation).

Ce voyage a fait l'objet d'un nombre important de publications dans la presse suisse et étrangère dont *Paris Match Suisse*, *Je pars*, *Le Nouvelliste*,

OFFRIR UN ROSIER POUR LE FUTUR EN SOUVENIR DU PASSÉ

La création du JARDIN DES CENT ROSES sur le parvis de l'église Saint Hagop de Troinex s'inscrit dans le cadre du vaste programme que la communauté arménienne de Suisse a offert au public suisse pour le Centenaire de la Commémoration du Génocide des Arméniens.

C'était une création participative qui a duré plus de 4 ans où chaque personne a offert un rosier en mémoire de quelqu'un ou en son nom. C'est un projet créatif sur la Résilience. Se plier, jamais se casser. Résister aux intempéries. Ces roses, comme les enfants de l'école arménienne, danseurs de la troupe Sanahin, témoignent de notre existence en s'épanouissant et enchantant le passant.

Le jardin a été inauguré le 24 avril 2019 lors de la cérémonie de Commémoration où la communauté arménienne a découvert la stèle transparente et moderne marquée par sa finesse et sobriété: Les fleurs de ce jardin renaîtront chaque année pour rappeler la force de survie du peuple arménien.

Merci aux donateurs de leur participation. Aux individus, mais aussi aux églises catholiques pour leur geste de solidarité. Un grand merci au bureau du Centenaire et à Daniel Papazian tout particulièrement pour la mise en place, ô combien technique, de ce projet artistique. C'est ça la vertu du travail collectif: mutualiser nos forces pour une cause noble, pour la sauvegarde de notre arménité, pour la transmission de nos valeurs identitaires, pour la construction de la nouvelle Arménie. L'ARMÉNIE... Dans le même symbolique, elle est le Jardin de tous les Arméniens où une jeunesse incroyable fleurit et nous émerveille de jour en jour.

Ce jardin, voici l'héritage que nous laissons à nos enfants, à planter, arroser, prendre soin... C'est un jardin pour l'avenir.

Il est encore possible de participer et d'offrir un Rosier au Jardin des CENT roses. Contactez info@centrearmenien.ch ou remplissez le formulaire déposé à l'église et/ou au Centre Arménien. ■

Coopération, Pichonvoyageur.ch, *Wendezeit*. Ces articles peuvent être lus sur le site de l'Association www.prestourism.ch. ■

ԱՐԻ ՔԱՐԱՆՁԱԲԼԵՐ ՏԵՍԵԼՈՒ

Արի քարանձաներ տեսելու, որտեղ սննդի գաղտնարաններ են եղել, գինեգործություն ու ճգնաւորներ են ապրել

Տուրիզմի ոլորտի մասնագետները պնդում են, որ Հայաստանում զբոսաշրջությունը դիվերսիֆիկացնելու մեծ հնարաւորություններ ունենք. ուղղություններից մէկը քարանձաւային զբոսաշրջությունն է, որը կարող է տնտեսական եկամուտներ ու աշխատատեղեր ապահովել տուեալ համայնքի համար: Սակայն այս ուղղութեամբ պետութիւնը դեռեւս լուրջ քայլեր չի ձեռնարկում, մինչդէռ Հայաստանի տարածքում շատ են քարանձանները, որոնք, մասնագետների բնորոշմամբ, նախկինում եղած հրաբխային բարձր ակտիվութեան արդիւնք են:

Հայաստանի քարանձաների շարքում ամենայայտնի Արենիի քարանձանն է, որտեղ յայտնաբերուել է աշխարհի ամենահին՝ 5 500 տարեկան կոշիկը:

Այս քարանձաւը նաեւ յայտնի է նրանով, որ այդտեղ գինի են պատրաստել դեռ մեր թուարկութիւնից 4000 տարի առաջ:

Հայաստանում կան նաեւ քարտ դռներով քարանձաներ: Դրանցում կան թունելներ՝ գաղտնի մուտքով, որոնց վերջն ունի քարտ դռներ: Դրանք եղել են սննդի գաղտնարաններ: Այսպիսի քարանձաներ կան Արագածոտնի մարզում:

Յայտնի է նաեւ Մագելի քարանձաւը, որը գտնուում է Վայոց ձորի մարզում՝ Ուփի ձորում, Նորավանքի ձոր տանող ճանապարհին: Այս քարանձաւը Մագել անունից բացի յայտնի է Մագիլ անունով: Կոչուել է որսորդ Մագելան Առաքելեանի անունով: Որսորդ Մագելանն այն յայտնաբերել է 1980 թուականին որսին հետեւելիս: Մագելը Հայաստանի ամենամեծ քարանձաններից է: Ուսումնասիրուած է այս քարանձաւի մինչեւ 1,7 կմ խորութիւնը: Քարանձանն ունի այլ ճիւղեր եւս, որոնք դեռ ուսումնասիրուած չեն: Այս քարանձաւում կան Կարմիր գրքում գրանցուած չղիկների տեսակներ: Մագելի քարանձան, ըստ հնէաբանների, նեոլիթի ժամանակաշրջանում բնակեցուած է եղել, ինչը հաստատում են այնտեղ գտնուած արջի ոսկորները, քարտ գործիքներն ու այլ առարկաներ:

Խորության պատճառով քարանձաւում մշտապէս ջերմաստիճանը 14°C է. Քարանձաւի մուտքն այնքան նեղ է, որ մէկ մարդ հազիւ է մտնում:

Մորոզովի քարանձաւը բացուել է 1980 թուականին՝ ճանապարհաշինական պայթեցումների ժամանակ: Խճուղու պատահառը հարթեցնելու ժամանակ շինա-

րարները պայթեցրել են կրաքարի զանգուածը, որի տակ բացուել է քարանձաւը: Այն իր երկարութեամբ Հայաստանում 3-րդն է, երկրաբանական հարուստ գոյացութիւններով խորը քարանձաւ է:

Մորոզովի քարանձաւը

Լաստիվերի քարանձաններում ժամանակին ճգնաւորներ են ապրել: Քարանձաները հսկայական կիրճի եզրին են, եւ հնում այստեղ բարձրանալու համար մարդիկ ստիպուած են եղել մէկը միւսի վրայ շարուած գերաններից աստիճան կառուցել, որն ակելի շատ նման էր լաստի, ոչ թէ աստիճանի եւ այդ իսկ պատճառով այդ վայրը ստացել է «Լաստիվեր» անուանումը:

Բացի այդ, այնտեղ է գտնուում նաեւ «Լաստիվեր Անապատը», որտեղ կարող ենք տեսնել ծառերի վրայ կառուցուած բազմաթիւ գեղեցիկ խրճիթներ եւ տներ, որոնք ծառայում են որպէս գիշերակաց զբոսաշրջիկների համար: ■

Պատրաստեց՝ Լուսինե ԲՈՒՂԱՂՅԱՆԸ
(ԱՌԱՎՈՏ)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՔ

Վերապատուելի ճէյմզ Գառնուզեանի
ՎԵՐԱԴԱՐՁ ԴԵՊՈ ԱՅՐԱՐԱՏԵԱՆ ԼԵՆՆԱՇԽԱՐՀ
ԵՒ
ԱՌԱՑԻՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ
(3-6 Սեպտ. 1979, Փարիզ)
Հրատարակութիւն՝ «Սփիւռք» պարբերաթերթի

Tél. +41(0)22 785 01 85
15, ch. Pré-de-la-Fontaine
1217 MEYRIN
Fax +41(0)22 980 02 37
E-mail big-net@big-net.ch
Nettoyages
www.big-net.ch

Osez la différence!
 Rte des Arsenaux 9, Fribourg, Suisse,
Tél.: +41 26 322 7277
 Koryuni 7, 0025 Erevan, Arménie,
Tél.: +374 10 52 06 07

L'ONU ENVOIE UNE LETTRE PERCUTANTE À LA TURQUIE À PROPOS DU GÉNOCIDE DES ARMÉNIENS

par Harut SASSOUNIAN

Il y a 34 ans, la Sous-Commission pour la prévention de la discrimination et la protection des minorités de l'ONU a adopté un rapport reconnaissant le génocide des Arméniens en tant que génocide. Jusqu'à récemment, il n'y avait pas eu d'autres activités de l'ONU sur cette question. De façon inattendue, le 25 mars 2019, une lettre surprenante a été adressée à l'ambassadeur Sadik Arslan, représentant permanent de la Turquie auprès de l'Office des Nations Unies à Genève. Elle était signée par: Bernard Duhaime, président-rapporteur du groupe de travail sur les disparitions forcées ou involontaires; David Kaye, rapporteur spécial pour la promotion et la protection du droit à la liberté d'opinion et d'expression; et Fabian Salvioli, rapporteur spécial pour la promotion de la vérité, de la justice, des réparations et des garanties de non-répétition.

Bernard Duhaime

David Kaye

Fabian Salvioli

La lettre commune demandait à l'ambassadeur turc de fournir des réponses dans les 60 jours, aux sept questions suivantes:

«1. Veuillez fournir toute information et/ou commentaire(s) que vous auriez sur les allégations: ... de violations attribuables à la Turquie en rapport avec les événements tragiques qui ont affecté la minorité arménienne de 1915 à 1923, et leurs conséquences pour la population concernée.

2. Quelles politiques ont été mises en place par le gouvernement de votre Excellence pour répondre à ces allégations ?

3. Quelles mesures la Turquie a-t-elle prises pour établir les faits, notamment le sort des Arméniens, les lieux où ils ont été victimes d'un déplacement interne forcé, leur détention, les exécutions extrajudiciaires et disparitions forcées au cours de la période 1915-1923 ?

4. Quelles mesures ont été prises pour garantir le droit des victimes et de la société dans son ensemble pour savoir la vérité sur ces événements, et pour garantir le droit des victimes à la justice et aux réparations pour les dommages subis?

5. Quelles mesures ont été prises pour localiser, dans la mesure du possible, les corps des Arméniens qui ont péri suite à ces événements?

6. Veuillez fournir des informations sur les raisons motivant l'adoption de la législation de 2017 empêchant

chant les parlementaires d'utiliser certaines expressions. Merci d'expliquer comment ceci est compatible avec le droit international des droits de l'homme et en particulier avec l'article 19 du Pacte international relatif aux droits civils et politiques.

7. Veuillez fournir des informations détaillées sur les procès dans lesquels l'article 301 du Code pénal a été appliqué afin de punir des individus pour leurs déclarations alléguant de crimes contre les Arméniens.»

La lettre conjointe de l'ONU décrit en détail les atrocités commises contre les Arméniens «de 1915 à 1923» par «l'Empire ottoman et la République de Turquie qui lui a succédé et qui a mis en place une politique de déplacement massif de la minorité arménienne vivant dans la partie est du pays. Des centaines de milliers (les estimations vont de 600 000 à 1 500 000) de personnes appartenant à cette minorité ont été soumises à cette politique, qui a abouti à une violence généralisée contre cette population. La déportation forcée a apparemment commencé en mars 1915, principalement en Anatolie, mais aussi dans d'autres régions du pays. Les Arméniens ont été expulsés de leurs terres ancestrales. Dans la nuit du 24 avril 1915, des centaines de responsables politiques et des intellectuels ont été arrêtés à Constantinople et transférés dans d'autres lieux. De ce fait, l'élite arménienne a disparu presque complètement. Il y a eu ensuite une politique systématique de ciblage de la population arménienne dans chaque province et chaque Vilayet, car l'objectif officiel était de déplacer de force la population arménienne des provinces orientales de l'Anatolie vers Alep et des camps dans le désert syrien. Les Arméniens ont été soumis à des marches forcées. La majorité d'entre eux sont morts peu à peu de fatigue, de faim, de maladies ou ont été massacrés, et dans la plupart des cas, leurs corps ont été abandonnés. À leur arrivée, les rares survivants ont été détenus dans des camps, dans des conditions qui s'apparentent à la torture ou à un traitement cruel, inhumain ou dégradant; la plupart d'entre eux ont été tués ensuite. Ce processus a perduré jusqu'en 1923. Il est allégué que ces actes pourraient constituer des disparitions forcées dans la mesure où:

(i) Les Arméniens en Turquie ont fait l'objet d'arrestations, de détentions, ou d'enlèvements, ou ont été privés de leur liberté;

(ii) Ces actes seraient imputables à des fonctionnaires ou à différents services ou ordres du gouvernement;

(iii) Le gouvernement n'a pas révélé jusqu'à ce jour le sort des personnes concernées ni l'endroit où elles se trouvent.»

L'ONU ENVOIE UNE LETTRE PERCUTANTE À LA TURQUIE À PROPOS DU GÉNOCIDE DES ARMÉNIENS

»»» La lettre de l'ONU critique aussi le négationnisme de la Turquie: *«Il a également été rapporté que la Turquie, non seulement refuse de reconnaître ces événements, mais elle s'engage aussi délibérément dans le déni et l'obstruction à la vérité sur le sort des victimes et le lieu où elles se trouvent... Bien que nous ne voulions pas préjuger de l'exactitude de ces allégations, nous tenons à exprimer notre préoccupation quant au déni signalé, et au manque de progrès dans l'établissement de la vérité et dans la garantie de la justice pour l'expulsion forcée des Arméniens entre 1915 et 1923, qui a eu comme conséquence des souffrances massives, des maltraitements et des décès. Le manque de progrès dans l'établissement et la reconnaissance des faits pertinents, affecte non seulement la dignité des victimes et de leurs descendants, mais il peut aussi entraver la possibilité d'initier des mesures visant à préserver la mémoire et à établir la vérité.»*

Le 17 mai 2019, dans le délai imparti des 60 jours, l'ambassadeur turc a répondu avec une lettre de trois pages, déclarant que la lettre de l'ONU *«ne recevrait pas de réponse du gouvernement turc!»*

L'ambassadeur Arslan a en outre déclaré que *«les autorités de mon pays ont été assez déconcertées par cette communication»* qu'il décrit comme *«malveillante et politiquement motivée»*.

En plus de nier les déclarations contenues dans la lettre de l'ONU, l'ambassadeur Arslan a également cité le Secrétaire général de l'ONU, Ban-Ki Moon et son porte-parole Farhan Haq, qui ont dit que l'ONU n'avait jamais pris position sur des événements survenus avant sa création. Le Secrétaire général et son porte-parole ont tort, car les Nations Unies ont fixé un jour spécial pour le génocide juif qui a eu lieu avant la création de l'ONU en 1945. De plus, j'ai interviewé Farhan Haq, le porte-parole de Ban-Ki Moon, et je lui ai posé des questions sur le rapport de 1985 de la Sous-Commission de l'ONU sur le génocide, qui a reconnu plusieurs génocides dont le génocide arménien: tous avaient eu lieu avant que l'ONU n'ait été fondée. Haq m'a dit qu'il connaissait le rapport sur le génocide de la Sous-Commission des Nations Unies, mais qu'il faisait référence à l'absence de reconnaissance de la part de l'Assemblée générale des Nations Unies.

De surcroît, les auteurs de la lettre ont joint une annexe citant le droit international humanitaire qui déclare que *«Le principe 2 de l'Ensemble des principes actualisés pour la protection et la promotion des droits de l'homme par la lutte contre l'impunité, établit que chaque peuple a le droit inaliénable de connaître la vérité sur les événements passés relatifs à la perpétration de crimes odieux, ainsi que sur les circonstances et les raisons qui ont conduit, par la*

violation massive et systématique des droits de l'homme, à la perpétration de ces crimes. L'exercice plein et effectif du droit à la vérité constitue une protection essentielle contre la répétition de ces violations. Le Principe 4 stipule que les victimes, ainsi que leur famille et leurs proches, ont le droit imprescriptible de connaître la vérité sur les circonstances dans lesquelles ont été commises les violations et, en cas de décès ou de disparition, sur le sort qui a été réservé à la victime.»

(Wikipedia)

Pour finir, l'ambassadeur Arslan a ressassé les mêmes contre-vérités sur l'Arménie qui n'avait pas répondu à une lettre de la Turquie en 2005 proposant *«d'établir une commission conjointe d'historiens et d'autres experts chargés d'étudier les événements de 1915»*. C'est un mensonge. L'Arménie a répondu, en suggérant que la commission proposée étudie toutes les questions en suspens entre les deux pays, et pas uniquement le génocide arménien. C'est la Turquie qui n'a pas répondu.

Maintenant que la question du génocide arménien a été de nouveau soulevée à l'ONU, il incombe à la République d'Arménie de mettre à l'agenda du Conseil des droits humains de l'ONU, la lettre de l'ONU et la réponse négationniste de la Turquie et de continuer à exiger indemnités et justice pour le 1,5 million de victimes du génocide arménien. ■

H. S.

(The California Courier)

(Traduction de l'anglais C.Gardon
pour le Collectif VAN

Visitez notre site internet
www.artzakank-echo.ch
Rejoignez notre page Facebook
Artzakank-Echo

ԱՂՐԲԵՋԱՆՑԻՆԵՐԻ ՅԵՐԹԱԿԱՆ ՉԱԻԵՇՏԸ

Մելինե ԱՆՈՒՄՅԱՆ

Քրիստոնեայ թուրքերը ցանկանում են պատարագ մատուցել Աղթամարի Սուրբ խաչ եկեղեցում

Աղրբեջանի սփիւռքի նախարարութեան աջակցութեամբ Վան այցելած Աղրբեջանի «Բեյնէլխալթ» սփիւռքի կենտրոնի նախագահ Իսմայիլ Աղաւը և իր հակահայկական գործունեութեամբ յայտնի ASİMDER կազմակերպութեան նախագահ Գեօսքէլ Գիւլբէյը գտնուել են նաև Աղթամար կղզում և արել հերթական զաւեշտայի յայտարարութիւնը, ըստ որի՝ Աղթամարի եկեղեցին պատկանում է քրիստոնեայ թուրքերին: Այդ մասին հաղորդում է Akunq.net-ը՝ վկայակոչելով թուրքական Netgazete.com կայքէջում տեղ գտած հրապարակումը:

Աղբիւրի համաձայն՝ Իսմայիլ Աղաւը յայտարարելով, թէ «հայերը որտեղ խաչ են տեսնում, այդ տարածքն ու եկեղեցիները իւրացնում են, նաև նշել է. «Աղթամարի կղզում գտնուող եկեղեցին հայերին չի պատկանում: Այս վայրը քրիստոնեայ թուրքերի յուշարձանն է: Տարիներ առաջ հայերը այս եկեղեցու վրայ գիշեր-ցերեկ գաղտագողի հայկական տառեր են գրել և մարդկանց խաբելով՝ ցոյց տուել, թէ այս վայրն իրենց է պատկանում: Բայց թող բոլորն իմանան, որ այս տեղը քրիստոնեայ թուրքերինն է: Մենք, որպէս աղրբեջանցիներ, որպէս Աղրբեջանի սփիւռք, շուտով պատրաստուում ենք էական միջոցներ ձեռնարկել հայերի կողմից թուրքերի հողերը իւրացնելու դէմ»:

Աղաւը ընդգծելով, թէ հայերի նպատակն այս շրջաններում Արևմտեան Յայաստանի պետութիւնն հիմնելն է, նաև յայտնել է. «Հայերն այդ պետութեան և իրենց քաղաքացիների միջոցով տարածքներ են առանձնացնում Վանում և թուրքական ու քրդական գիւղերում: Մենք ուզում ենք, որ դա ամբողջ Թուրքիան իմանայ: Թող Թուրքիան գիտակցի, որ հայերը միայն աւեր են անելու: Նրանց աւերը մի թիրախ է՝ ուղղուած մեր տարածքներին: Հայերը Վանը մայրաքաղաք կը հռչակեն, այնպէս, կարծես թէ այս շրջանում ոչ թուրք է ապրել, ոչ քուրդ, ոչ էլ՝ աղրբեջանցի: Կարծես թէ այստեղ միայն հայեր են ապրել, մենք էլ հայերի մնացորդներն ենք: Նրանք սուտ են խօսում: Նրանց շունչն անգամ կեղծ է: Նրանց միակ երազանքը ծովից ծով Յայաստան ստեղծելն է և այդ առումով մեծ տերութիւնների աջակցութեամբ ու բռնի կերպով գրաւուած Ղարաբաղն էլ են թաքցնում: Սակայն մեր պետութիւնը հզօր է: Ամեն պահ կարող ենք Ղարաբաղն ազատել գրաւումից: Նրանք միայն երազում կը տեսնեն Վանը, Կարսը, Աղրըն, Արդահանն ու Իգդիրը որպէս հարազատ հող իրենց պետութեանը կցելը: Ամեն մի թիզ հողում, ամեն անկիւնում մի մուսուլմանի արիւնն է թափուած: Այս տարածքները մեր պապերի արեամբ են հունցուած»:

Նրան ձայնակցելով՝ հերթական հերիւրանքով է հանդես եկել նաև «Հայկական անհիմն պնդումների դէմ պայքարի» միութեան՝ ASİMDER-ի նախագահ Գեօսքէլ Գիւլբէյը՝ նշելով, թէ Աղթամարի եկեղեցին, այսինքն՝ մեր հայկական Սուրբ խաչը պատկանում է

պէջնետգ թուրքերին. «Մենք ոչ մէկ պատարագին և աղօթքին դէմ չենք, կարող են գալ և իրենց պատարագը մատուցել: Միայն թէ դա չքաղաքականացնեն: Այստեղ հայկական դրոշ ծածանելով և հայկական պարեր պարելով՝ ոչ թէ պահպանում են այդ պատարագի կրօնական բնոյթը, այլ՝ քաղաքական բնոյթ հաղորդում դրան: (...) Մենք էլ ենք շուտով Աղրբեջանի սփիւռքի նախարարութեան աջակցութեամբ այստեղ պատարագ կազմակերպելու: Կովկասեան շրջանի քրիստոնեայ թուրքերի հետ այստեղ մի միջազգային ոգեկոչման արարողութիւն ենք անելու: Հայերն այս եկեղեցին իրենցն են համարում, այնինչ դրա վրայ մի զարդաբանդակ կայ, որում ձի է քանդակուած: Այդ ձիու ձիաւորը, 180 աստիճան շրջուելով, նետ է արձակում: Համայն աշխարհի պատմաբաններն ընդունում են, որ դա թուրքերին պատկանող առանձնայատկութիւն է: Բացի այդ, դարձեալ ձիու աջ ազդրի վրա կիսալուսին է պատկերուած, որը դեռ նախքան թուրքերի կողմից իսլամի ընդունումը առկայ էր թուրքերի շրջանում: Հէնց այդ նշանը ցոյց է տալիս, որ այս եկեղեցին թուրքերին է պատկանում: Հետագայում թուրքերը, երբ իսլամ ընդունեցին, քրիստոնեական եկեղեցին մնաց հայերին, ովքեր որպէս այս շրջանի քրիստոնեայ ժողովուրդ՝ յիշատակի արարողութիւններ են անում այստեղ: Տայ Ալլահը, շուտով տեսնենք, որ այս եկեղեցին այլևս պատկանում է քրիստոնեայ թուրքերին: Մենք այդ ուղղութեամբ աշխատանքներ ենք տանելու»:

Ի՞նչ կարելի է ասել պատարագը ոգեկոչման արարողութիւնից անգամ չգատող այս հակահայ գործիչներին, ովքեր իրենք անգամ չեն հաւատում այդ հերիւրանքներին և ակնյայտօրէն պատուէր են կատարում՝ փորձելով վերջին մոմը ևս մարել Արևմտեան Յայաստանում... ■

(Akunq.net)

ԻՆՉ ՁԵՌՔԲԵՐՈՒՄՆԵՐ ՈՒՆԵՑԱԲ 16-ՐԴ «ՈՍԿԷ ԾԻՐԱՆՆ» ՈՒ ԻՆՉ ԾՐԱԳՐԵՐ ԻՐԱԿԱՆԱՑՐԵՑ

Ամփոփուեց 16-րդ «Ոսկե ծիրան» միջազգային կինոփառատունը: Այն հազեցած էր բազում ինքնատիպ իրադարձություններով՝ մրցութային և արտամրցութային ֆիլմեր, երևանեան պրեմիերաներ, կրթական ծրագրեր, վարպետութեան դասեր, քննարկումներ, հանդիպումներ, այլ իրադարձություններ:

Փառատունն այս տարի ստացել էր ավելի քան 740 ֆիլմ աշխարհի տարբեր երկրներից: «Երևանեան պրեմիերաներ» արտամրցութային ծրագրի շրջանակներում հնարաւոր եղաւ դիտել միջազգային փառատունների (Կանն, Բեռլին, Ռոտերդամ) *ֆալտորիտ* ֆիլմերը: Այս տարի վաւերագրական և խաղարկային ֆիլմերը մրցեցին նոյն անուանակարգում, որպէսզի վաւերագրականը լուսանցքում չմնայ:

16-րդ «Ոսկե ծիրան»-ի բացման պաշտօնական արարողութիւնն անցկացուեց Կ. Դեմիրճեանի անուան մարզահամերգային համալիրի փոքր դահլիճում, փակուով տեղի ունեցավ «Մոսկուա» կինոթատրոնում:

16 տարուայ ընթացքում առաջին անգամ փոխուել էր փառատունի տարբերանշանը: «Ծ» տառը խորհրդանշող գրաֆիկական նոր տարբերանշանի, ինչպէս նաև փառատունը ներկայացնող պաստառների հեղինակը դիզայներ Վիլեամ Կարապետեանն է:

Փառատունի շրջանակներում գործարկուեց Talent Lab ծրագիրը, որի նպատակը կրթական և արտադրական գործառնոթ իրականացնելն էր: Talent Lab-ը բաղկացած էր չորս աշխատարանից, որոնք նախատեսուած են դերասանների, պրոդյուսեր/ռեժիսորների, նկարիչների, կինոքննադատների համար: Talent Lab-ի շրջանակում վարպետութեան դասընթացները վարեցին ոլորտի առաջատարներն՝ աշխարհի տարբեր երկրներից:

Այս տարի GAIFF Pro կինոյի զարգացման հարթակը սկսել էր իր աշխատանքները յուլիսի 8-ին: Արդէն երկրորդ անգամ երևանում անցկացուեց C2C տարածաշրջանային շուկան, որը նախագծեր էր ընդունել Փոքր Կովկաս տարածաշրջանից՝ Հայաստանից, Վրաստանից, Թուրքիայից, Ադրբեջանից և Իրանից: Յայտերի ընդունման երկու ամիսների ընթացքում հարթակը ստացել է 40 կինոնախագիծ և 21 աշխա-

տանքային փուլում գտնուող ֆիլմեր, որոնցից ընտրուել են 21-ը: Միջազգային ընտրական կոմիտեում ընդգրկուած ներկայացուած են եղել կինոգործիչներ Գերմանիայից, Ֆրանսիայից, ԱՄՆ-ից: Նախագծերը չորս երկրներից են՝ Հայաստան, Թուրքիա, Վրաստան և Իրան:

«Բարձրաշխարհիկ կեանք» ֆիլմով տրուեց «Ծուռ ծիրան» էքսպերիմենտալ ծրագրի մեկնարկը («Ծուռ ծիրան» ծրագիրն անցկացուում է առաջին ազնամ, համադրողը Վիգէն Գալստեանն է):

Փառատունային տպաւորիչ իրադարձութիւններից մէկը «Կինոյի տաճար» ինստալացիան էր, որի անցկացման համար բացուել էին «Այրարատ» (Ռոսիա) կինոթատրոնի դռները: «Կինոյի տաճար»-ն իրականացուում էր Ազգային կինոկենտրոնի նախաձեռնութեամբ՝ նուիրուած Սերգէյ Փարաջանովի ծննդեան 95-ամեակին: Կինոթատրոնի մեծ նախարահում ներկայացուած է ինստալացիա՝ «Նռան գոյնը» ֆիլմի հիմնական մոտնաժից դուրս մնացած, վերկանգնուած կադրերով:

Հայ առաքելական եկեղեցու կողմից սահմանուած «Եղիցի լոյս» մրցանակը յանձնուեց այս տարուայ լիամետրաժ ֆիլմերի ժյուրիի նախագահ, կինոռեժիսոր և սցենարիստ Ալեքսանդր Մինդաճեանի («Եղիցի լոյս» մրցանակը տրուում է «Ոսկե ծիրան» կինոփառատունի շրջանակներում 2012 թուականից):

Փառատունի նշանաւոր իրադարձութիւններից մէկը փառատունի պատուաւոր հիւր, մէքսիկացի ռեժիսոր Կառլոս Ռեյգադասի և ծագումով հայ, մոլդովացի, մոսկուայաբնակ ռեժիսոր Արթուր Արիստակեսեանի հանդիպումն էր: Ռեյգադասը հետաքրքրուած էր Արիստակեսեանի գործունեութեամբ, և այս իմաստով փառատունը հանդիպման առիթ դարձաւ:

Փառատունային այս տարուայ ամենամեծ ձեռքբերումը բացօթեայ ցուցադրութիւններն էին, որոնցից 3-ը անցկացուեցին «Մոսկուա» կինոթատրոնի ամառային դահլիճում, մէկը՝ Ազգային ժողովի բակում: Սպասուած իրադարձութիւն էր նաև Կոնդում տեղի ունեցած բացօթեայ ցուցադրութիւնը. ցուցադրուեց Յարութիւն Խաչատրեանի «Կոնդ» ֆիլմը:■

**ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆՈՒՄ
ՑՈՒՑԱԴՐՈՒՄ ԵՆ ՀԱՅԵՐԷՆ
ՀՆԱՏԻՊ ԳՐԵՐ**

Մաշտոցեան Մատենադարանում բացուել է հնատիպ գրքերի ցուցադրութիւն: Այս մասին տեղեկանում ենք Մատենադարանի պաշտօնական կայքից:

Մատենադարանի հնատիպ գրքերի հաւաքածուի մէջ (աւելի քան 2400 միաւոր) իր ուրոյն տեղն է զբաղեցնում հայերէն առաջին տպագիր գիրքը՝ «Ուրբաթագիրք»ը, որը միջնադարեան աղօթագիրք-բժշկարան է, Յակոբ Մեղապարտի ջանքերով տպագրուել է Վենետիկում 1512 թուականին:

Հնատիպ գրքերի հաւաքածուն հարստացնում են Նոր Տուղայում, Հռոմում, Ամստերդամում, Մարսելում, Լիվոռնոյում, Կ. Պոլսում, Չիւրիկայում, Ռուսաստանում հրատարակուած հնատիպ գրքերը, յատկապէս Ամստերդամում Ոսկան Երևանցու 1666-1668թթ. հրատարակած հայերէն առաջին Աստուածաշունչը՝ հարուստ նկարազարդումներով և գեղեցիկ կազմութեամբ:

Մատենադարանի հնատիպ գրքերի հաւաքածուն ներառում է աւելի քան 90 անուն միօրինակ գրքեր, որոնք եզակի օրինակ են Հայաստանում: Այդ գրքերից ցուցադրութեան մէջ ներառուել են 1565-66թթ. Վենետիկում Աբգար Դպիր Թոխատեցու հրատարակած «Սաղմոսարանը», 1584 թ. Հռոմում Սուլթանշահի տառերով «Տոմար Գրիգորեան» գիրքը, Նոր Տուղայում խաչատուր Կեսարացու 1641 և 1642 թթ. հրատարակած «Հարանց վարքը» և «Ժամագիրքը», Միլանում 1621թ. Ֆրանչիսկո Ռիվոլայի «Բառգիրք Հայոց»-ը, 1733թ. Վենետիկում Միսիթար Սեբաստացու հրատարակած «Աստուածաշունչ»-ը, որը Ոսկանեան Աստուածաշնչի սրբագրուած և բնագրին աւելի մօտ օրինակն էր, Մարսելում հրատարակուած «Սաղմոսարան»-ը:

Ցուցադրութիւնը իրենց շքեղութեամբ լրացնում են Վենետիկում լոյս ընծայուած շքեղակազմ Աւետարանները, 1772թ. Սիմէոն Երևանցի կաթողիկոսի «Չբօսարան հոգևոր» գրքոյկը, որը Հայաստանում անդրանիկ հրատարակութիւնն էր:

Ցուցադրում է նաև Մադրասում 1794-1796թթ. լոյս տեսած հայ առաջին պարբերականը՝ « Ազդարար»-ը, որի հրատարակիչն ու խմբագիրն էր հայ լրագրութեան ռահվիրայ Յարութիւն Շմաւոնեանը:

**LA VILLE DE DILIJAN
ACCUEILLE LE
"SOMMET DES IDÉES"**

Du 7 au 9 juin dernier la ville pittoresque de Dilijan a accueilli pour la première fois le "Sommet des idées" organisé chaque année à Chamonix par le célèbre magazine analytique "The Monthly Barometer". L'accord pour l'organisation de cet évènement avait été conclu en septembre 2018 pendant le sommet précédent auquel avait participé le président de la République d'Arménie, Armen Sarkissian, à titre de conférencier. Lors de son intervention, il avait fasciné le public avec son concept de "politique quantique", repris par la suite dans un article de *Financial Times*.

Le Premier ministre Nikol Pashinyan

Durant trois jours, plus de 100 personnalités des milieux politique, militaire, scientifique, académique, économique ainsi que des investisseurs et des dirigeants des médias du monde entier se sont réunis au centre d'éducation et de recherche de Dilijan pour débattre autour des thématiques sur les processus géopolitiques en Eurasie et au Moyen-Orient, les hautes technologies et leurs applications, l'intelligence artificielle, l'économie numérique, etc.

Parmi les participants, citons entre autres Dominique de Villepin, ancien premier ministre français, Lord Ara Darzi, ancien ministre britannique de la santé, Massimo Inguscio, président du Conseil national de recherche d'Italie, James Johns, conseiller à la sécurité nationale de l'administration du président Barak Obama, Jean-Marc Lischka, directeur de la compagnie *Siemens*, Paul Rémi, vice-président et directeur régional de la société *Thales*, Pierre-Emmanuel Quirin, président du Forum de Crans Montana, et Ted Souder, chef des ventes et de la production de *Google*. ■

Ցուցադրութիւնն իր մէջ ընդգրկում է հայ հնատիպ գրատպութեան գրեթէ բոլոր օջախները՝ իրենց բազմաբնոյթ և իւրօրինակ հրատարակութիւններով, աչքի ընկնող տպագրական բարձր արուեստով: ■

COMMUNICATIONS

NAISSANCE

Sara et Armen Vartzbed ont la joie d'annoncer la naissance de leur fille **Sofia, Siran**, le 11 juin à Genève.

Aude-Sophie et Vahé Vartzbed ont la joie d'annoncer la naissance de leur fils **César, Nicolas** le 17 juin 2019 à Genève.

Toutes nos félicitations aux heureux parents.

Messes arméniennes en Suisse alémanique

Date	Heure	Lieu	Adresse
09.06.2019	14 30	St. Maria Kath. Kirche	8200 Schaffhouse SH
21.07.2019	14 30	Kath. Kirche Nussbaumen	5415 Baden AG
28.07.2019	14 30	Röm. Kath. Kirche	8600 Dübendorf ZH
11.08.2019	14 30	Röm. Kath. Kirche	8600 Dübendorf ZH
18.08.2019	14 30	Kath. Kirche Nussbaumen	5415 Baden AG
25.08.2019	14 30	Röm. Kath. Kirche	9424 Rheineck SG
01.09.2019	11 45	Kath. Kirche Bernrain	8280 Kreuzlingen TG

www.armenische-kirche.ch
Pfr.ShnorkTchekidjian Tel: 079/704 74 87

CONCERT

des solistes de la Capella Musicale
B. Della Rovere de la Cathédrale de Savoie

samedi 31 août à 19h00
au Temple protestant de Chailly à Lausanne

Musique sacrée de Bach, Monteverdi,
Donizetti, Terziani, Widor et Caldara

Paolo Venturino, organiste
Mattia Pelosi, ténor

En faveur de KASA- Komitas Action Suisse-Arménie
Entrée Libre, chapeau à la sortie.

Un apéritif sera servi après le concert

KOMITAS ACTION SUISSE - ARMÉNIE

IMPORTANT!

Demier délai pour l'envoi d'articles et de communications à publier dans notre prochain numéro:

15 août 2019

En cas de retard, veuillez prendre contact avec la rédaction **AVANT** cette date.

RENDEZ-VOUS

Tous les mercredi: de 14h00 à 18h00, la bibliothèque Saint Grégoire l'Illuminateur du Centre Arménien est ouverte au public. Renseignements: M. Garabed Yelegen Tél. 079 538 51 26 bibliotheque@centre-armenien-geneve.ch

ATTENTION

La bibliothèque du Centre arménien
reste ouverte en juillet et août.
Elle sera fermée du 11 septembre au 2 octobre.
Réouverture: 9 octobre 2019

Troupe de danse SANAHIN

Rentrée 2019/2020: mercredi 11 septembre 2019

Les inscriptions sont déjà ouvertes
christinesedef@hotmail.com

EXPOSITION

Villes jumelées en dialogue

par Dix-sept artistes de Visarte Neuchâtel
dont **Alina Mnatsakanian**

Stadtmuseum Aarau

Schlossplatz 23, 5000 Aarau
19.7. - 11.8.2019

Ma, me, ve 11:00-18:00; Je 11:00-20:00;
sa, di 11:00-17:00

www.stadtmuseum.ch

A NOS LECTEURS/LECTRICES

L'équipe du journal *Artzakank-Echo* remercie chaleureusement les fidèles annonceurs, les membres cotisants (souvent généreux) et les chers donateurs de leur soutien permettant la parution ininterrompue du journal depuis plus de 32 ans. Un grand merci également à toutes les personnes qui écrivent des articles et ainsi contribuent au succès d'*Artzakank*.

ATTENTION

Si vous n'avez pas encore réglé vos cotisations 2019 (novembre 2018 - octobre 2019), nous vous remercions de le faire rapidement afin de nous épargner des frais de rappel.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Արձագանգ-ի խմբագրական կազմը իր խորին երախտագիտութիւնը կը յայտնէ բոլոր անոնց որոնք իրենց ծանուցումներով, նուիրատուութիւններով եւ առատաձեռն անդամավճարներով կ'ապահովեն թերթին անխափան լոյս ընծայումը աւելի քան 32 տարիներէ ի վեր: Վարչութիւնը շնորհակալութիւն կը յայտնէ նաեւ բոլոր այն անձերուն որոնք իրենց յօդուածներով կը սատարեն թերթին յաջողութեան:

ԺԸՆԵԻ ԵՒ ԼԵՄԱՆ ՇՐՋԱՆԻ
ՍՈՒՐԲ ՅԱԿՈԲ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ
ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

PAROISSE DE GENEVE
REGION LEMANIQUE
SAINT-HAGOP
EGLISE APOSTOLIQUE
ARMENIENNE

Տ Օ Ն Ա Ց Ո Յ Ց ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ Ս. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՕԳՈՍՏՈՍ - ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2019

- ՀԱՔԱԹ 3 ՕԳՈՍՏՈՍ** - ՍՐԲՈՑԼ ԹԱԴԵՈՍԻ ԱՌԱՔԵԼՈՅՆ ԵՆ ՍԱՆԴԽՏՈՅ ԿՈՒՄԻՆ:
- ԿԻՐԱԿԻ 11 ՕԳՈՍՏՈՍ** - ԲԱՐԵԿԵԼԴԱՆ Ս. ԱՍՏՈՒԾԱԾՆԻ ՊԱՅՈՑ:
- ՀԱՔԱԹ 17 ՕԳՈՍՏՈՍ** - ՏՕՆ ՇՈՂԱԿԱԹԻ՝ ԸՍՏ ՏԵՍԼԵԱՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒԲԱՒՈՐՉԻ:
- ԿԻՐԱԿԻ 18 ՕԳՈՍՏՈՍ** - ՎԵՐԱՓՈԽՈՒԲՆ ՍՈՒՐԲ ԱՍՏՈՒԾԱԾՆԻ, ԽԱՂՈՂՈՐՅԱԵՔ:
- ԵՐԿՈՒՀԱՔԹԻ 19 ՕԳՈՍՏՈՍ** - ՅԻՇԱՏԱԿ ՍԵՆԵԼՈՑ:
- ՀԱՔԱԹ 7 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ** - ՆԻԿԻՈՅ Ս. ԺՈՂՈՎՈՅՆ 318 ՀԱՅՐԱՊԵՏԱՑՆ:
- ԿԻՐԱԿԻ 8 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ** - ՏՕՆ ԾՆԱԴԵԱՆ Ս. ԿՈՒՄԻՆ ՄԱՐԻԱՄՈՒ ՅԱՆՆԱՅԵ՝ ԵՒ ԲԱՐԵԿԵԼԴԱՆ Ս. ԽԱՉԻ ՊԱՅՈՑ:
- ԿԻՐԱԿԻ 15 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ** - ԽԱՉԿԵՐԱՑ:
- ԵՐԿՈՒՀԱՔԹԻ 16 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ** - ՅԻՇԱՏԱԿ ՍԵՆԵԼՈՑ:
- ՀԱՔԱԹ 28 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ** - ՍՈՒՐԲ ԳԵՈՐԳԱՅ ՉՕՐԱՎԱՐԻՆ:
- ԿԻՐԱԿԻ 29 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ** - ՏՕՆ ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉԻՆ:

(www.jeaap.net)

Կ'երգէ Ներսէս Լամբրոնացիի կողմէ գրուած *Այսօր Յարեաւ ի մեռելոց* շարականը: Ս. Չատկական տնօրինէքին Նաեւ կ'օրհնուի գինի եւ հաւկիթ: Ապա քահանան Ս. Աւետարանով եւ Խաչով կ'օրհնէ ընտանիքի բոլոր անդամները:

Տնօրինէք կը կատարուի Նաեւ այն ժամանակ երբ տան մէջ կը խախտուի խաղաղութիւնը կամ երբ կը զգացուի չար ուժերու ներկայութիւնը:

ՆԵՈՇԱԹԵԼԻ ՄԷՋ ԿՐՈՆԱԿԱՆ ՈՒ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՆՈՐ ԿԵԴՐՈՆ

ԻՆՉ Է ՏՆՕՐՅՆԷՔԸ ԵՒ ԻՆՉՈՒ ԿԸ ԿԱՏԱՐՈՒԻ

Տնօրինէքը բարեպաշտական արարողութիւն է: Տնօրինէքը, ինչպէս Սուրբ Գրիգոր Տաթևացիին կը վկայէ, հաստատուած է յարուցեալ մեր Փրկչին կողմէ:

Առաջին դարէն սկսեալ տակաւին առաքելները հետեւելով Քրիստոսի օրինակին, անոր Ծննդեան ու հրաշափառ յարութեան լուրը աւետելու եւ օրհնելու համար կ'այցելէին հաւատացեալներու տունները: Այսօր ալ քահանաները կամ հոգեւորականները առաքելական Նախանձախնդրութեամբ Սուրբ Ծննդեան եւ Չատկական տօներէն յետոյ կ'այցելէն իրենց համայնքի հաւատացեալներու տունները եւ կ'օրհնեն անոնց բնակարանները:

Հայ Առաքելական Ս. Եկեղեցին հաստատած է տնօրինէքի երեք կարգ. Սուրբ Ծննդեան, Սուրբ Յարութեան (Չատկին) եւ Նորակառոյց բնակարանի:

Ս. Ծննդեան տնօրինէքի ժամանակ քահանան տուն մտնելով կու տայ Ս. Ծննդեան աւետիսը եւ կ'երգէ Ս. Մովսէս Խորենացիի կողմէ գրուած *Խորհուրդ մեծ եւ սքանչելի* շարականը:

Ս. Ծննդեան տնօրինէքի ժամանակ մարդու Ֆիզիքական գոյութեան համար անհրաժեշտ եղող երեք հիմնական տարրերը, հացը, աղը եւ ջուրը կ'օրհնուին քահանային կողմէ:

Իսկ Ս. Չատկի տնօրինէքի ժամանակ քահանան

Այս տարուան Փետրուար ամսու 10-ին, ժամը 15-ին՝ Նեոշաթելի մէջ տեղի ունեցաւ բացումը Կրօնական ու Մշակութային համայնքային Նոր կեդրոնին, հարիւր եւ աւելի ներկաներու մասնակցութեամբ: Բացման պաշտօնական արարողութեան ընթացքին, խօսք առին Չուիցերոյ դեսպանատան ներկայացուցիչ՝ Հիւպատոս Օր. Վարդուհի Սահակեան, Առաջնորդական տեղապահ՝ Տ. Գուսան Վարդապետ Ալճանեան եւ կազմակերպիչներ՝ Տիկ. Տաթևիկ Բեդիկեան ու Արեւիկ Բաբաեան: Բացման առթիւ տեղի ունեցաւ աղօթք եւ օրհնութիւն: Իսկ Մարտ ամսու 17-ի Կիրակին, Նոր կեդրոնի եկեղեցիին մէջ մատուցուեցաւ առաջին սուրբ եւ անմահ պատարագը ձեռամբ Առաջնորդական Տեղապահ՝ Տ. Գուսան Վարդապետ Ալճանեանի: Այս պատարագները կանոնաւորապէս կը մատուցուին ամսուան երրորդ կիրակիները, երեկոյեան ժամը 16-ին, ձեռամբ Տեղապահ հայրսուրբին:

Պատրաստեց՝ Տէր Գուսան Վրդ. Ալճանեան

ԹՕՓԱԼԵԱՆ ԴՊՐՈՑ

ÉCOLE TOPALIAN

Fondation Hagop D. Topalian: Route de Troinex 64, CH-1256 Troinex (Genève)
 ecole.topalian@centre-armenien-geneve.ch; www.centre-armenien-geneve.ch
 Réalisation Maral Wurry

No. 43

FÊTE DE FIN D'ANNÉE SCOLAIRE À L'ÉCOLE TOPALIAN

Le dimanche 16 juin, les élèves de l'école Topalian ont présenté leur spectacle de fin d'année scolaire en présence de son Excellence **Andranik Hovhannisyan**, le nouvel Ambassadeur d'Arménie en Suisse, et de Madame le Consul **Varduhi Sahakyan**.

Les enseignantes ainsi que les élèves ont voulu célébrer cette année les écrivains et poètes **Silva Kaputikyan**, **Hovhannès Toumanian** et pour les chants **Komitas**.

Son Excellence Andranik Hovhannisyan a remis les deux diplômes de fin de cursus (après sept années successives au sein de l'école) à **Emma Enksezian** et à **Taline Favoulet** et les médailles du mérite

aux élèves studieux qui ont fourni beaucoup d'efforts cette année: **Gayaneh Sallier**, **Mikael Avetisyan**, **Lori Ghouchian**, **Mané Rayan**, **Grégoire Danoux**.

La nouveauté cette année était la pièce de théâtre Katch Nazar (Nazar le Téméraire) de Hovhannès Toumanian. Un défi relevé avec beaucoup de succès par les metteurs en scène **Meda Khachatourian** et **Tiruhi Galstyan**. Elles ont su rendre le spectacle interactif par ce beau projet innovant.

Avec un grand regret et beaucoup de tristesse l'école Topalian a fêté le départ à la retraite de **Dikin Suzy Sahakian**. Nous n'oublierons jamais son sourire et sa joie de vivre!

Les festivités se sont poursuivies dans la cour du Centre. Les élèves, les parents et les enseignantes se sont retrouvés pour passer un après-midi convivial en profitant du château gonflable et en dégustant des grillades préparées soigneusement par **Alexis Doudak** et cuites par **Vatché** et **Hrant**. Les barbes à papa étaient préparées par **Haykoush**. L'école Topalian les remercie sincèrement pour leur aide. La fête s'est terminée sur une note de douceur préparée par les mamans.

La rentrée scolaire 2019/2020 est prévue pour le mercredi 11/09/2019

Հոնիցերախայ Միութիւն
Union Arménienne de Suisse

Jeux Intercommunautaires de Pâques – Londres 2020

Les inscriptions sont ouvertes pour tous ceux qui souhaitent participer ou se rendre aux jeux intercommunautaires qui auront lieu en 2020 à Londres.
N'hésitez pas à nous contacter pour tout complément d'information en nous écrivant à info@U-A.S.ch au via Facebook

Khorovadz

Le dimanche 25 août 2019 dès 12h30 rejoignez nous dans le jardin du Centre arménien pour déguster un bon khorovadz et jouer au backgammon ou au loto.

Réservation exigée avant le 15 aout: info@U-A-S.ch

Fête de la Musique

L'UAS, soutenue par ses précieux bénévoles, a tenu un stand de nourriture arménienne en vieille ville de Genève durant le weekend de la Fête de la Musique 2019. Ce fut l'occasion de présenter notre association mais surtout la culture arménienne à travers nos succulents mets. Le public était conquis et en redemandait. Nous avons littéralement été victimes de notre succès. Un grand merci à nos précieux bénévoles sans qui tout cela n'aurait pas pu avoir lieu!

Troupe de Danse Sanahin

Le 4 mai dernier, la troupe de danse Sanahin a ébloui plus de 200 spectateurs lors de son gala de danse de fin d'année.

Les 35 jeunes danseurs ont fait preuve de discipline et de grâce en exécutant les chorégraphies enseignées par leur professeur Mme Christina Galstian-Agoudjian.

En plus des qualités acquises grâce à la pratique de cette discipline, les jeunes tissent des liens d'amitié et ont du plaisir à se retrouver tous les mercredis.

Les cours reprendront le **11 septembre** dans la salle du Centre arménien.

Pour toute demande d'information ou pour s'inscrire contactez **Mme Sedef** au **079.758.11.36**.